

Eindwerk:

Dichter René De Clercq en Gent

‘Poëzie en politiek zijn twee verschillende zaken en de roes van een dichter past een politicus evenmin als een vrachtwagenchauffeur’

Sebastian Haffner in ‘De zeven hoofdzonden van Duitsland tijdens de Eerste Wereldoorlog’

Joost Vandommele
Sint-Daniëlstraat, 20
9050 LEDEBERG

INHOUDSTAFEL

1. Inleiding	3
2. Biografie	4
3. René De Clercq en Gent	6
3.1 Een Westvlaamse collegejongen belandt in een bruisende stad	6
3.3 Een vrolijke student onder de vleugels van Verriest, Van de Woestijne en Fredericq	6
3.3 De doorbraak als dichter	9
3.4 Aantrekking en afstoting door het socialisme	10
3.5 Atheneumleraar aan de Ottogracht	12
3.6 Een man van aanzien	14
3.7 Gerardus Bolland wijst de weg	15
3.8 Een Gentse kunstenaarskolonie in het Gooi	16
3.9 Latere bezoeken aan Gent	18
4. Het gedicht ‘Gent’	19
4.1 De tekst	19
4.2 Publicatie	19
4.3 Genese van het gedicht	19
4.4 Inhoudelijke bespreking	20
4.5 Literaire bespreking	21
5. Besluit	22
6. Materiële sporen i.v.m. René De Clercq in Gent	23
7. Bibliografie	25
8. Illustraties	27

1. INLEIDING

Sedert bijna 15 jaar gids ik regelmatig het museum René De Clercq in diens geboortehuis te Deerlijk. Menig vakhistoricus, germanist en kunsthistoricus heeft er sedertdien zijn licht laten schijnen over de figuur van De Clercq, zijn letterkundig werk en zijn tijd. Wij denken hier aan wijlen dr. Guy Van Schoenbeek en dr. Hendrik Defoort over De Clercqs fellow-travellership met de Gentse sociaaldemocratie; wijlen Werner Vandenabeele, Winfried Dolderer en Daniël van Acker over de Vlaamse Beweging en het aktivisme; Geert Laporte over de vlucht naar Nederland in 1914; Dirk Laporte en Piet Boyens over materieel erfgoed en contacten met Jozef Cantré, Gust. De Smet en Frits Van den Berghe; en last but not least dr. Hulpiau met zijn doctoraat over De Clercqs literaire betekenis. Tevens zijn er nog de zeer recente biografieën over De Clercqs atheneumleerlingen, de dichter Richard Minne en de wetenschapper Marcel Minnaert.

De symbiose van al deze erudiete kennis en de praktijkervaring in het museum doen mij tot de conclusie komen dat De Clercq een illustratief figuur bij uitstek is om de laatste decennia vóór de Eerste Wereldoorlog te duiden. Hij is te vinden op de drie traditionele breuklijnen (levensbeschouwelijke, communautaire en sociale) die België kenmerken en zoals die zich te Gent manifesteerden. Het De Clercqmuseum is thans toe aan de ontsluiting van deze Gentse en Latemse connectie.

Gent is de stad die De Clercq door zijn onmiskenbare kwaliteiten en een zeker opportunisme dat hem eigen was een steile opgang bezorgde. Elke strekking hoopte hem in 1914 alsnog als propagandist binnen te halen. Even later zijn het precies zijn propaganda-activiteiten voor het aktivisme die hem na zijn afzetting als leraar (1915) en doodstraf (1920) in een diepe afgrond stortten.

Na een onvermijdelijke hagiografische periode (gebaseerd op stellingen a priori) en een latere verwetenschappelijking die soms té afstandelijk evolueerde (o.m. het constructivisme) zijn we m.i. nu toe aan een nieuwe synthese. De thans nogal verguisde romantische periode moet zowel met het nodige respect als met de regels van de historische kritiek benaderd worden. We moeten klaar staan wanneer de dedouanering en herwaardering van deze kunstrichting en tevens stuwende drijfkracht eraan komt: een certitude. De romantiek heeft enorm veel zaken in beweging gebracht maar draagt nu nog de gevolgen van de ontegensprekelijke overdrijvingen en manipulaties.

Via De Clercq dringen we moeiteloos binnen in de Gentse ideologische- en kunstenaarsscène van de vorige eeuwwisseling. We zitten tevens midden de stadsrestauratie met het oog op de Wereldtentoonstelling die de sleutel is om Gent te ontcijferen en te interpreteren. De uitwijdingen over Sint-Martens-Latem en het Nederlandse Gooi lijken mij noodzakelijk gezien het belang van het mecenaat van De Clercq voor een beter begrip van hoger genoemde Gentse kunstenaars. Het gedicht 'Gent' dat door vele oudere Gentenaars nog steeds gewaardeerd wordt heb ik uitvoerig besproken. Ten slotte vond ik het opportuun een summiere opsomming te maken van materiële sporen te Gent die rechtstreeks of onrechtstreeks met De Clercq hebben te maken. Dit wordt de basis voor de organisatie van stadswandelingen. Dit werkje is uiteindelijk maar een samenvatting van de vele informatie die met de tijd werd samengesprokkeld.

2. BIOGRAFIE: RENE DE CLERCQ (Deerlijk 14/11/1877 – Maartensdijk (NL) 12/06/1932)

René De Clercq werd geboren als voorlaatste in een gezin van 16 kinderen waarvan er 7 stierven voor het eerste levensjaar. Vader was kleine vlaskoopman en zeeldraaier, moeder was naaister en hield herberg in 'Het Damberd' en als René 5 jaar werd in 'De Valke'. Uitzonderlijkermijns mocht René naar het collège Saint-Joseph te Tielt (1890) waar hij flamingant werd en beïnvloed door de encycliek 'Rerum Novarum' (1891). Omdat hij als een woelig element werd ervaren moest hij zijn middelbare studies afmaken in het collège Saint-Amand te Kortrijk. Daar wordt hij bevriend met de onderwijzer-organisator Alfons Sevens en geeft hij bij een lokale drukker zijn eerste bundel 'Gedichten' (1896) uit.

In hetzelfde jaar schrijft hij zich in aan de Gentse universiteit, waar hij les volgt in de faculteit Letteren en Wijsbegeerte, afdeling Germaanse talen. Daar neemt professor Frédéricq hem onder de vleugels; het komt tot een vriendschapsrelatie tussen beiden. Tegenover de volgens hem oppervlakkige Franse klassieken die hem op het college overvloedig werden ingelepeld, ontdekt De Clercq Goethe die samen met Vondel, Multatuli, Shakespeare zijn idool wordt. In Gent opent zich een onbekende wereld van vrijheid, strijdend (ook liberaal) flamingantisme en socialisme. De Clercq wordt studentenleider van de katholieke 'Rodenbachs Vrienden' die samen met het vrijzinnige 't Zal wel gaan' onder auspiciën van professor Mac Leod de speerpunt vormen in de strijd voor de vernederlandsing van de universiteit. Op 1 mei 1901 overtuigt de socialistische onderwijzer Johan Lefèvre hem van de noodzaak van de arbeidersstrijd. Het Gentse coöperatieve model Anseele staat op zijn sterkst in de stad en zoekt uitbreiding op het platteland. De Clercq, die volgens Anseele hiervoor een uitstekend propagandist zou kunnen zijn, laat zijn zangspel 'De Vlasgaard' vertalen in het Frans en het Duits en het wordt zowel in de Gentse KVS als in de Franse opera opgevoerd. De discipline in de beweging t.o.v. het labiele bohémienbestaan van de kunstenaar, het reformisme maar vooral het onvermogen om een werkbare synthese te vinden met de Vlaamse strijd zorgen later voor afstoting en teleurstelling bij De Clercq.

Intussen zijn het vooral medestudent Karel Van de Woestijne en dorpsgenoot Hugo Verriest (deze trouwt hem in 1903 met Marie Delmotte die hem 3 kinderen zal schenken) die hem beïnvloeden in het vinden van zijn persoonlijke stijl. Van natuurdichter in het spoor van Gezelle is hij geëvolueerd tot zanger van de plattelandsambachten en de huiskring. Het literair tijdschrift *Van Nu en Straks* neemt een 7-tal gedichten op. Zijn sterk ritmische poëzie leent zich uitstekend tot de toondichtkunst. Emiel Hullebroek zal o.m. 'Tineke van Heule' en 'De Gilde viert' een plaats geven in het algemeen bekende Vlaamse repertoire. In totaal zullen zo'n 150-tal componisten gebruik maken van zijn teksten en tot ver in de 20ste eeuw blijft hij een geliefd volksdichter.

Na zijn promotie tot doctor in de Letteren op een proefschrift over Gezelle (1902), wordt De Clercq achtereenvolgens leraar te Nijvel en Oostende, waarna zijn vaste benoeming volgt als leraar Duits aan het atheneum aan de Ottogracht te Gent. De astronoom Marcel Minnaert en Richard Minne, die hij begeleidt als piepjonge dichter, zijn de bekendste leerlingen. De plotse dood van zijn vrouw (1909)) bezorgt hem zijn eerste depressie. Er volgt een verstandshuwelijk met zijn schoonzus Alice waarmee hij nog 3 kinderen zal hebben. Toch is hij betrokken in menig initiatief in Gent en Sint-Martens-Latem om kunstenaars van diverse disciplines met mekaar in contact te brengen. De Clercq die intussen een bekend Gentenaar geworden is die het publiek kan begeistere wordt een veel gevraagd redenaar o.m. op de officiële huldevieringen van Cyriel Buyse (1911) en Virginie Loveling (1912). De Belgische regering vraagt hem een Nederlandstalige versie van het nationale volkslied te schrijven. Aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog is De Clercq een Vlaamsgezind Belgicist (in 1905 had hij al de eerste twee prijzen gewonnen met patriottische gedichten n.a.v. 75 jaar België, in 1909 gaat de staatsprijs nipt aan zijn neus voorbij waarschijnlijk wegens zijn als socialistisch geïnterpreteerde bundel 'Toortsen').

Zoals velen vlucht hij in oktober 1914 met zijn gezin naar Nederland waar hij leraar wordt aan de Belgische school in Amsterdam. Begin 1915 richt hij onder auspiciën van Frans Van Cauwelaert samen met o.m. Cyriel Buyse en André De Ridder het Vlaams-Belgische dagblad 'De Vlaamsche

Stem' op. Via een speciaal daartoe opgerichte zgn. hulpstelsel van de Duitse ambassade in Den Haag worden de aandelen van het dagblad massaal in het geheim opgekocht. N.a.v. enkele incidenten en uitlatingen van Franstalige kranten schuift de redactionele lijn op van loyaal naar voorwaardelijk loyaal t.o.v. de Belgische regering. Dit standpunt wordt vertolkt in een 11 juli-telegram (1915) dat van Bussum naar de koning in De Panne wordt gezonden, waarop De Clercq op 5 oktober bij KB wordt afgezet als leraar.

In december haalt J.D. Domela Nieuwenhuis hem over tot het aktivisme waarbinnen De Clercq eerder de federalistische strekking van zijn vriend August Borms aankleeft, eigenlijk is hij Grootnederlander. Hij is lid van de eerste Raad van Vlaanderen en ondervoorzitter van de tweede. Hij krijgt een broodwinning als conservator van het Wiertzmuseum in Elsene en als hoofdredacteur van de Gazet van Brussel. Eigenlijk moet hij in Vlaanderen het steeds impopulairdere aktivisme bij de bevolking propageren. In Duitsland houdt hij 14 spreekbeurten (o.m. bij de Vlaamse krijgsgevangenen in Göttingen) gedurende 5 reizen om de Duitse bevolking en politieke klasse (vooral de Sociaaldemocraten) te winnen voor de naoorlogse plannen met België. Op 17 april 1920 wordt hij hiervoor door het assisenhof van Brabant ter dood veroordeeld. Hij schrijft alles in soms lapidaire verzen van zich af in 'De Noodhoorn' die tot 6 maal wordt herdrukt en een echt cultboek zal worden voor jonge flaminganten in de jaren '20.

In Nederland is hij intussen de bezieler van kunsthandel 'De Blauwvoet' waar hij probeert de eerste expressionistische werken van zijn vrienden Gustave De Smet, Frits Van den Berghe (die hem 5 maal portretteert), Jozef Cantré e.a. tracht te slijten. Om enig inkomen te hebben gaat De Clercq nu zelf zijn gedichten op muziek zetten maar het zijn de pianolessen van zijn vriendin Ria Vervoort die het meest opbrengen. Na een aanvankelijke strijdbare euforie zakt De Clercq begin de 20er jaren weg in een depressie. Hij schrijft nu Bijbelspelen en libretto's voor operettes. Einde jaren '20 komt er een heropleving n.a.v. de Bormsverkiezing (december 1928) waarna een zgn. Clementiewet (19/01/1929) hem weer toegang tot het land verleent (op 3 februari 1929 steekt hij de grens over).

Hij overlijdt ten gevolge van een beroerte bij de bevriende kunstenaarsfamilie Pieck in Maartensdijk (provincie Utrecht) op 12 juni 1932 en wordt begraven op hun grafgrond in Lage Vuursche. De 'Bard van Vlaanderen' krijgt in 1936 na een zgn. volksinzameling een grafmonument van de hand van zijn vriend Jozef Cantré. In 1983 wordt het stoffelijk overschot met het monument overgebracht naar Deerlijk waar sedert 1991 zijn intussen beschermd geboortehuis een museum herbergt gewijd aan de dichter.

3. RENÉ DE CLERCQ EN GENT.

3.1 Een Westvlaamse collegejongen belandt in een bruisende stad.

In het najaar van 1896 schrijft René De Clercq zich in aan de faculteit ‘sciences naturelles’ van de Gentse universiteit. Eerder in hetzelfde jaar heeft hij de retorica beëindigd in het Kortrijkse Sint-Amandscollege nadat hij in Tielt was buitengegoid. Principaal Deberdt had bij die gelegenheid enigszins profetisch gezegd: ‘het is onze beste leerling maar bekwaam om heel het land in revolutie te zetten’. Eveneens in Kortrijk heeft De Clercq Alfons Sevens leren kennen die eveneens was doorgezonden in de Normaalschool te Torhout. Beide kompanen zouden een tweespan vormen (Sevens de organisator, De Clercq de propagandist) dat in Gent van zich zou laten horen. In de zomer van ’96 was De Clercqs eersteling *Gedichten* op 1000 exemplaren gedrukt bij steendrukkerij Jules Vermaut en verspreid door de dichter. Het bevat o.m. een 25 bladzijden tellend gedicht *Rerum Novarum of arbeid en lijden* waar De Clercq de officiële katholieke sociale ideologie van berusting en liefdadigheid ventileert. De Colleges verwijt hij hun door en door Frans karakter. ‘Waar men Multatuli doodzweeg en Shakespeare en Goethe bijna onvermeld’ en ‘men ‘in ’t Vlaams alleen maar kon dromen van verbetering en zoete wraak’...

Gent was daarentegen de arena waar alles in beweging was en de tegenstellingen op scherp stonden. Terwijl in België van 1884 tot 1914 unanieme katholieke regeringen aan de macht waren, werd Gent bestuurd door liberalen met sterke maçonnieke bindingen. Als de socialisten in 1895 de sterkste fractie in de gemeenteraad worden zal dit uiteindelijk leiden tot machtsdeling tussen de drie fracties in het schepencollege vanaf 1909. De zogenaamde vlas- en katoenbaronnen van katholieke en liberale strekking beheersen de Gentse economie. Voor de socialisten moet het algemeen enkelvoudig stemrecht alle onrecht uit de wereld helpen. Er is in die tijd nog geen verplicht basisonderwijs maar wel massale kinderarbeid. De bloedwet (lotingsstelsel met mogelijkheid tot vrijkopen) bepaalt wie naar het leger moet. In die periode bekomen de arbeiders de 64 urenweek i.p.v. de geëiste 10-urendag (6x10u). Bij de volkstelling van 1910 verklaart 8% van de Gentenaars zich als Franstalig waarvan één vierde ééntalig. De Vlaamse Beweging begint zich van een loutere taalbeweging te ontpoppen tot een brede maatschappelijke beweging en boekt haar eerste successen met de gelijkheidswet van 1898 als voorlopige bekroning. De Gentse gemeenteraad verloopt vanaf 1896 in het Nederlands maar de jarenlange moeizame strijd voor een Vlaamse Schouwburg die er uiteindelijk in 1899 komt, illustreert de harde Franstalige weerstand die zich specifiek te Gent manifesteert.

In 1895 lanceert professor Mac Leod de aanvankelijk utopische eis tot vernederlandsing van de Rijksuniversiteit die mettertijd een Nederlandstalige elite in Vlaanderen moet creëren. Dit thema wordt het mobilisatiepunt bij uitstek voor een steeds meer radicaliserende Vlaamse Beweging die intussen evolueert van de eis van tweetaligheid naar ééntaligheid voor Vlaanderen. Na de dood van Edmond van Beveren in 1897 stuurt Anseele als onbetwistbaar leider het Gentse socialisme naar respectabiliteit en deelname aan de macht. Dit houdt o.m. een sterk geloof in het pragmatische nut van de kennis van het Frans in die mede met een traditionele sympathie voor het republikeinse, revolutionaire Frankrijk de socialisten de ogen doet sluiten voor het feit dat in Vlaanderen taalgrenzen en sociale grenzen zowat samenvallen. Bovendien wordt Anseele als eerste socialistische volksvertegenwoordiger van Vlaanderen in 1894 en ’98 in Luik verkozen... Diverse openbare debatten tussen socialistische kopstukken en flaminganten (meestal afkomstig uit de middenklasse) lijken wel dovemansgesprekken.

3.2 Een vrolijke student onder de vleugels van Verriest, Van de Woestijne en Fredericq.

Het is van meetaf aan duidelijk dat De Clercq zich aan de verkeerde faculteit heeft ingeschreven en meer gedichten schrijft dan scheikundige formules. Na het strenge collegeleven loopt hij nu menig college mis en leeft zich uit in rol- en tonpartijen. Zowel in Gent als in zijn geboortedorp wordt hij een gekend fuifnummer. Hij waardeert voornamelijk ‘de triple’ ‘waarvan hij een verbazingwekkende hoeveelheid kon verdragen’. De typische studentencafés zijn ‘Bornhem’

(bij Franz Uytenhove die ooit nog De Clercq's *Moederke Alleen* nog op muziek zal zetten) en 'Het Wapen van Zeeland'. De 'Roden Hoed' dient als stamlokaal van de Vlaamse, katholieke studentengilde 'Rodenbachs Vrienden' waarbij De Clercq zich al zeer vroeg heeft aangesloten. In het jaarboek van 1897-1898 vinden we al heel wat bijdragen van zijn hand. Als hij volk om zich heen heeft voelt René zich in zijn sas, wipt hij op een tafel en met zijn machtige gestalte en met donderende stem leest hij er zijn gedichten voor waarna wordt overgeschakeld op gezang. In die eerste jaren komen o.m. *Het Lied van Bacchus*, *Het zijn geen Jongens*, *Fijn Liefje*, *Bier en Tabak* en *Bierke's Plaats* tot stand maar zijn bekendste studentenlied zal ongetwijfeld *De Gilde viert* worden. Het ontstond volgens de dichter tijdens een vakantieblok, toen een paar studenten hem om een gildelied waren komen vragen en het zal zeer bekend worden onder de toonzetting van Emiel Hullebroeck.

Wanneer het duidelijk wordt dat de eerste kandidatuur een mislukking wordt, raadt professor Fredericq, die van zijn studenten over De Clercq's eerste dichtbundeltje heeft gehoord, hem aan over te stappen naar de Germaanse filologie. De Clercq heeft het nu naar zijn zin maar slaagt elk jaar telkens slechts in de tweede zit en zal het tweede doctoraatsjaar zelfs moeten overdoen. Hij volgt nu colleges samen met vrije student Karel Van de Woestijne die hem inwijdt in de wereld van de literatuur en Gezelle. Van de Woestijne getuigt: 'wij gingen hem (=Gezelle) wat beter lezen, en De Clercq voelde zich eindelijk zich-zelf, àn zich-zelf ontbotten. Hij ging bloeien naar den eigen West-Vlaamschen aard'. Nu is De Clercq vertrokken in het spoor van Gezelle maar nog volgens Van de Woestijne 'kwam die ontbolsterende epigoon tevens bijna elken dag te laat op de les, telkens had hij den trein gemist die hem uit Deerlijk aanvoerde; de reden van dat treinmissen maakte hij natuurlijk aan de professors niet wijs maar *ik* wist wat er van was: de Clercq had te lang den opstijgenden leeuwewerik beluisterd, of de puidkoppen in de slooten nagestaard, of door het geurend hooi geslenterd'.

In die periode huurt René dan toch een studentenkot aan de Kalvermarkt nr. 6 waar hij zal blijven tot december 1902. De twee Gezellebewonderaars zijn op 1 december 1899 samen aanwezig op de begrafenis 'van Hem dien ze in vrome oprechtheid en warme liefde hun Heer en Meester noemden' want 'meer dan wie hadden die twintigjarige dichters onder den slag geleden' aldus nog Karel. Volgens hem is het ook om 'zijne dankbaarheid te bewijzen' dat De Clercq het idee opvat 'zijne doctorsthesis (*'Guido Gezelles Dichtwerk, eenige esthetische beschouwingen'*) te wijden aan het werk van hem die meer dan wie en als eerste een meester was geweest'. 'Nochtans' aldus Karel 'en dat viel me al dadelijk op: die echte Vlaamsche boer, uit de streek van Verriest (eveneens geboren in Deerlijk), vermeide zich liefst in het uitwateren van keurige salon-sonetten (...) ik deed hem eens de opmerking. Zij scheen hem te treffen. Weinigen tijd nadien kwam hij voor den dag met nog aarzelende, maar heel frissche natuurpoëzie; en weldra waren het prachtige ambachtsliederen'(...)en 't is één van mijn grootste vreugden mede hebben geholpen dien volksdichter in René De Clercq wakker te schudden'. Tegenover Van de Woestijnes symbolisme ontdekt René nu zijn Germaanse ziel. De *sturm und drang* past goed bij zijn karakter en de vroegromantische Goethe zal voor hem altijd de grootste blijven.

Professor Fredericq is één van de laatste orangisten, lid van de loge, grotendeels uit anticlericale motieven protestant geworden, liberaal gemeenteraadslid, medeuitgever van *Het Volksbelang* en bevriend met de latere koning Albert I. De gevoeligheden van de zgn. Spellingsoorlog tegen de Westvlaamse taalparticularisten spelen bij Fredericq nog sterk maar nu leert hij o.m. via De Clercq 'dat Verriest een interessante kerel' moest zijn en 'dat hij hem zou willen leren kennen'. 'Ook Gezelle, die ik in *Het Volksbelang* zo hartelijk heb herdacht voor een paar weken had ik willen leren kennen. Maar nu is het te laat'. De verhouding tussen Fredericq en student De Clercq is bijzonder te noemen en zou uitlopen tot een heuse vriendschapsrelatie. Uit de periode 1900-1902 bezitten we menige brief en nota van de student aan de professor waar in zeer beleefde doch vertrouwelijke toon kleine gunsten worden gevraagd, afspraken worden gemaakt rond de Gezellethesis, verontschuldigen voor het niet komen opdagen voor een les of huisbezoek. Fredericq heeft immers werkcolleges ingevoerd naar Duits model, gemiddeld bijgewoond door 5 à 6 studenten. Zij

worden niet in de universiteitsgebouwen gegeven maar bij de professor thuis in de toenmalige Winkelstraat, 9 (thans Notarisstraat, 7). Ten huize Fredericq wordt zowel Frans als Vlaams gesproken en bij een glaasje bier en een sigaartje worden historische teksten bestudeerd. De studenten hoeven slechts om de beurt een verslag te maken.

Als eerstejaars heeft De Clercq hier waarschijnlijk het Halewijnlied horen uitzetten. Het inspireert hem tot een 20 blz. tellend verhalend gedicht *Halewijn's Straf* dat in 1898, waarschijnlijk door toedoen van Verriest bij Alfons Siffer, katholiek Vlaamsgezind gemeenteraadslid en vooraanstaand Davidsfondslid, wordt uitgegeven. Later zullen ook de dichtbundels *Echo's* en *Ideaal* (beiden 1900) bij Siffer verschijnen. De Clercq publiceert enkele gedichten in de laatste jaargang van Siffers blad *het Belfort*. Ook *Jong Vlaanderen*, het 'katholiek Vlaamschgezind maandblad' dat door De Clercq en Alfons Sevens eerst als 'halfmaandblad' (11.000 exemplaren) op kerstdag 1900 is opgericht wordt bij Siffer gedrukt. Het is de spreekbuis van een nieuwe generatie jonge flaminganten die de tweetaligheid van Vlaanderen ook als overgangsmaatregel afwijzen en heeft ook literaire pretenties. De Clercq publiceert er naast gedichten ook enkele politieke artikels volgens Van de Woestijne 'vlijmend en striemend voor de anderen, voor hem hoofdzakelijk jool en leute, uiting van een te vol aan leven en aan beelden weelde, poëzie minder van een propagandist, dan van iemand die zijn beeldenweelde, evengoed aan propaganda kan vergooien dan aan wat anders'. Het blad functioneert ook als 'orgaan der volksinschrijving' voor het in 1902 op te richten Groeningemonument te Kortrijk.

In september 1900 verschijnt er ook het 20 bladzijden lange anekdotische gedicht *Internationale Roeiwedstrijd te Terdonck*. De Clercq beschrijft er zijn liefdeswedervaren: hij weegt er Valentine Ottevaere af tegen zijn verloofde Marie Delmotte uit Ingooigem (ook Streuvels had een oogje op de schone dochter uit herberg 'den Engel'). De even rijke als pronkzieke en oppervlakkige in het Frans opgevoede Valentine die hem vroeger had afgewezen maar wegens kansen op sociale promotie ook moeders favoriet is, zal ook fungeren als *Tineke van Heule* (een gedicht dat nooit in een bundel werd opgenomen) maar dat op muziek van Emiel Hullebroeck tot hét succesnummer van René De Clercq zal uitgroeien. Marie is daarentegen 'een echte buitenschoonheid', ongecompliceerd maar toch stijlvol en fijngevoelig. In *Echo's* publiceerde De Clercq een paar minnegedichten voor Valentine, *Ideaal* is een sonnettenkrans, duidelijk onder invloed van Jacques Perk waar hij in 22 gedichten zijn romance met Marie bezingt. Elgius Delmotte, de vader van Marie, een zeer ernstig man die René aanvankelijk een iets te grote losbol vindt, zal de relatie tenslotte steunen en zelfs mede zijn studies betalen. Hij kende via dorpspastoor Verriest ook Gezelle wat eveneens een rol zou gespeeld hebben bij De Clercqs keuze voor een eindschrijft. Van Jozef De Cock, de latere professor filologie in Leuven, hebben we een getuigenis hoe De Clercq in Leuven als een echte veroveraar het podium betrad, zijn sonnettenkrans bulderde en tenslotte een vracht van zijn bundeltje in 'dameskerkboekjesformaat' uitventte.

Intussen is De Clercq 'scrivere' (= synoniem van klerk) geworden van 'Rodenbach's Vrienden'(1899-1900), een vereniging die in die periode duidelijk een hoogconjunctuur beleeft. Onder het gezag van professor Mac Leod hebben de Vlaamse studentenverenigingen over alle ideologische grenzen heen op 1 november 1899 een eerste Vlaams studentencongres belegd over de vernederlandsing van de Universiteit in de recente Skating Ring in de Bagattenstraat. In 1900 gaan de studenten, samen met het ANV (Algemeen Nederlands Verbond) dat in 1895 door De Clercqs latere collega in het atheneum Hypoliet Meert werd opgericht, letterlijk de boer op in de Oostvlaamse plattelandsgemeenten. Na meetings met sprekers van diverse kleur worden handtekeningen verzameld. Volgens Van de Woestijne is De Clercq 'geen bewust omwentelaar' maar is hij eerder geïnteresseerd in 'de lange ritten in jolig gezelschap van 't eene dorp naar 't andere, waar het uitflappen van geestdriftige redevoeringen vooral opgewondenheid en dorst tot gevolg had'. In die periode maakt René volgens Jan Wannyn kennis met Hector Plancquaert, een Daensistisch agitator uit Zuid-Vlaanderen die in Deerlijk wel eens na de hoogmis speechte en die nu in Gent was neergestreken. Ook Karel Van der Cruyssen, later de eerste abt van de herstichte

abdij van Orval, behoort tot zijn vriendenkring. Deze zal hem samen met pater Georges Rutten (ACV-organisator) polsen i.v.m. mogelijke bruikbaarheid voor de katholieke partij.

Wanneer op 24 maart 1901 het tweede Vlaams studentencongres wordt georganiseerd is de breuk tussen de neven-professoren Mac Leod en Fredericq een feit; deze laatste vindt de beweging te snel gaan en houdt vast aan een tweetalig systeem voor de universiteit. Volgens *Het Volksbelang* zijn De Clercq en de praeses van het liberale 't zal wel gaan' covoorzitters van het gebeuren. In de voormiddag zit De Clercq in de Skating Ring de vergadering met 300 aanwezigen voor, houdt de openingsrede, leest de solidariteitsbetuigingen voor en leidt de debatten waar de 'aalmoes' van de tweetalige oplossing wordt afgewezen. Er zijn ook Franstalige tegensprekers in de zaal. 's Namiddags wijkt men uit naar het Huis der Notarissen en neemt zijn liberale collega over. Van socialistische studenten was er toen nog geen sprake... August Borms die een 50-koppige Leuvense delegatie leidt, zal op de Kalvermarkt overnachten waar er geen plaats is voor twee. Dit blijkt niet nodig want zowel De Clercq als Borms gaan voor één nacht het rolleke in...

Aan het derde studentencongres dat begin februari 1902 doorgaat en een aangepast tweetalig voorstel van Fredericq afschiet, schrijft Anseele dat hij niet tegen de vernederlandsing is maar er zich ook niet voor kan warm maken daar werkman en boer toch niets aan een hogeschool hebben.

3.3 De doorbraak als dichter.

Met zijn sonettenkrans *Ideaal* heeft De Clercq de aandacht getrokken van het dan zieltogende literaire tijdschrift *Van Nu en Straks*. In 1901 worden nog 7 gedichten van De Clercq gepubliceerd. Voor hoofdredacteur Emanuel De Bom 'zijn de liêkens van De Clercq aardig gedeund, met een soort bierzuiipers overmoed, die ook wel persoonlijk is'. In een verontschuldigende nota van Herman Teirlinck aan uitgever Van Dishoeck wegens een laattijdige bijdrage van de Clercq schrijft hij: 'de jongen is een lustige drinkebroer en erg buiten alle orde. Ik geloof niet dat er ergernisse bij hem is – en kwaad toch zeker niet. Hierbij zijn kaartje als verschooning. Natuurlijk is die verschooning niet aan te nemen, maar alle dichters en zijn geen redelijke jongens en dees is, behalve een mijnsdunkens knap woordengoochelaar, een redelooze vent'.

Bij de opvolger van *Van Nu en Straks*, het tijdschrift *Vlaanderen*, komt De Clercqs naam niet meer voor wat hem niet onverschillig laat. Hij publiceert dan maar bij de concurrent *Groot Nederland*, uitgegeven door Cyriel Buysse en Louis Couperus.

Eind 1901 komt dan zijn *De Vlasgaard* uit, 'den professor Fredericq met eerbied opgedragen door zijn dankbaren leerling'. In het literaire leven van die tijd is het werk een voltreffer vooral door de controversiële reacties die het losweekt. Karel Van de Woestijne leest het werk voor in Sint-Martens-Latem. In mei 1902 verschijnt zijn bundel *Natuur*, een mooie en kunstvolle, genummerde 'prachuitgave' met kalfsleideren kaft, op de handpers van Julius De Praetere, die zich bij de Van de Woestijnes in Sint-Martens-Latem bevindt. Karel assisteert bij het drukken. De helft zijn natuurgedichten in de trant van Gezelle maar ook enkele ambachtsliederen zoals het bekende *Dorscherslied* worden opgenomen.

Op de stichtingsvergadering van de kunstkring *Open Wegen* in 'den Hazewind', nodigt initiatiefnemer Van de Woestijne De Clercq uit als eregast. Hij leest er voor uit *Natuur* en vooral het *Dorscherslied* wordt door menigeen bewonderend mee geritmeerd, 'het had een revolutionaire klank die het bloed sneller deed vloeien'. Als de ton dubbelbier, geschonken door Paul d'Acosta wordt aangesproken, bekogelt George Minne het gezelschap met rapen. In het volgende geharrewar blaast De Clercq een soort staakt-het-vuren op zijn trombone waarna het gezelschap nog min of meer deftig uit elkaar gaat. Naast Valerius de Saedeleer zou ook de 19-jarige Frits Van de Berghe hier kunnen aanwezig geweest zijn... Op het 27ste Taal en Letterkundig congres te Kortrijk toast men op de jonge Vlaamse letterkundigen 'verpersoonlijkt in den jongen dichter René De Clercq'. De Clercq antwoordt dat hij 'elken stiel zijn liedeken zal schenken'.

Op 1 december 1902 wordt De Clercq benoemd tot tijdelijk leraar Germaanse talen te Nijvel. In augustus zegt Hugo Verriest te Ingooigem zijn huwelijk met Marie in (Fredericq schenkt als cadeau zijn schulden kwijt) en in mei 1904 wordt hun eerste kind Karel geboren. In 1903 publiceert hij *Liederen voor het Volk* en *Terwe* in de Duimpjesuitgaven van Victor de Lille uit Maldegem die hem 'om een braaf boekskén' heeft gevraagd. *Liederen voor het Volk* bevat voor de helft gedichten uit *Natuur* naast 43 nieuwe. De Praetere had zich namelijk niet bezig gehouden met de verspreiding en 290 exemplaren van de 300 verkocht aan de Nederlandse uitgeverij Veen die ze via de Nederlandse Boekhandel in België verspreidde. De Clercq krijgt goede recenties in *Dietsche Warande en Belfort* en bij het Willemsfonds, werkt mee aan het Noord-Nederlandse *Nieuwe Arbeid* van Karel Van den Oever en krijgt bijval in *Stemmen onzer Eeuw*.

Op 1 december 1904 wordt hij per ministerieel besluit aangesteld in het atheneum van Oostende waar hij de laagste klassen (waaronder één van 56 leerlingen) wordt toegewezen. Intussen kaapt hij in 1905 de eerste twee prijzen weg in een wedstrijd georganiseerd door het ministerie van nationale opvoeding ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van België. Een domper op de vreugde is de uitspraak van de zgn. Keurraad die de *vijsjaarlijkse Staatsprijs der Nederlandsche Letterkunde 1900-1904* moet toekennen. Zij vinden in *De Vlasgaard* 'onkiesche bijzonderheden en onbetamelijke woorden die in geen letterkundig werk mogen geduld worden'. Hij kan de staatsprijs dus vergeten!

3.4 Aantrekking en afstoting door het socialisme.

1901 is voor De Clercq een rampjaar geweest gezien hij gezakt is in zijn laatste doctoraatsjaar. Hij is duidelijk aan persoonlijke herbronning toe en wil 'niet langer de leutige zanger zijn; terwijl alles gist wil hij naar het volk gaan, het eigenlijke volk; de massa moet brood worden gegeven voor het lichaam als voor de geest'. Hij vindt zichzelf en de flaminganten laf omdat ze hun plicht verzuimen 'door een gebrek aan moed'. 'Vlaanderen wil ik grooter én op economisch én op verstandelijk, én op kunst- en letterkundig gebied, of ik schaam mij langer Vlaming te zijn!' Hiertoe zal hij zijn 'naarstige luiheid' moeten laten varen. Zijn opstandig rechtvaardigheidsgevoel heeft zich ook wel gevormd door het verslinden van Multatuli in de universiteitsbibliotheek. In het gedicht *Leus* ziet hij 'roode razernij op zwarte muren' rammen.

Het spectaculaire verloop van de Tweede Transvaalse zgn. Boerenoorlog (1899-1902) brengt een kortstondige en sterke emotionele alliantie tussen flaminganten en socialisten teweeg. De Clercq schrijft 'schimpscheuten' tegen Queen Victoria. Op 18 maart 1900 worden op het Sint-Pietersplein de eerste cinematografische oorlogsbeelden vertoond. Hypoliet Meert en Fredericq zijn voortrekkers in de solidariteitsbeweging die op 8 oktober 1902 drie Boerengeneraals in triomf in Gent ontvangt.

Via Fredericq komt René ook in contact met Frans-Vlaanderen en met een netwerk van vnl. filologen in de Germaanse wereld. Volgens zijn radicale critici gebruikt Fredericq deze thema's als schaamlapjes om zijn gematigdheid op binnenlands vlak te verdoezelen.

Een andere hoofdrolspeler in de Transvaalse solidariteitsbeweging is de socialistische stadsonderwijzer Johan Lefèvre die ook voordrachten zal geven voor socialistische volkskinderen over 'de volksdichter René De Clercq'. Op 1 mei 1901 luistert De Clercq naar Lefèvres speech over 'sociale vlaamsgezindheid' waar deze het verband tussen de Vlaamse zaak en de sociale strijd schetst. Daar zou ook het fameuze *Dorscherslied* ontstaan waarvan het ritmische 'niets voor 't huis en al voor 't hof' Anseele zal aanspreken. Het is duidelijk dat de socialisten die in de stad Gent dan op hun electoraal hoogtepunt staan een uitweg zoeken naar het platteland om de beweging te verbreden. De Clercq zou hiervoor de ideale propagandist zijn omdat hij het platteland door en door kent. Zijn *De Vlasgaard*, een sociaal drama met De Clerqs geboortedorp als achtergrond zal door de dirigent van de harmonie Vooruit en tevens componist Jozef Vandermeulen op muziek worden gezet; het wordt diens 'meesterwerk' dat 23 'geestdriftige opvoeringen met ongehoorden bijval' kent in een eerste seizoen in de KNS (première 8 oktober 1905). Door dit overdonderend succes is

René echt een bekende Gentenaar geworden. Later wordt *De Vlasgaard* via Anseele gekocht door de uitgeverij Cranz te Leipzig die én een Duitse (*Um die Weberin*) én een Franse versie (*Au Pays de Lin*) uitbrengt. In 1910 wordt de Franse versie 7 maal opgevoerd in de opera met een herneming in 1912.

In 1906 verschijnen nog enkele naar socialisme zwemende gedichten en in 1912 wordt in de KNS het sociaal drama *De Hoeven* opgevoerd dat hij samen met Johan Lefèvre schrijft.

In 1909 geeft L.S. Van Looy in Nederland zijn bundel *Toortsen* uit. Volgens Herman Baccaert 'hebben de socialisten het werk onmiddellijk als vaandel gebruikt' wat o.m. wordt bevestigd door Achiel Van Acker. Feit is dat De Clercq er hevig en verontwaardigd fulmineert tegen de sociale ellende die hij aantreft in menig Gents beluik en volkswartier 'waar de kost niet deugt en bijgevolg de geest niet goed kan zijn'. Eigenlijk trekt hij de Rerum Novarumlijn van het college in versterkte vorm door maar predikt nu verzet i.p.v. medelijden en berusting. Expliciet socialistische laat staan marxistische noties en oplossingen vinden we evenwel nooit terug maar wel een vaag pantheïsme. Zowel de christelijke als socialistische arbeidersbeweging, sociaalvoelende liberalen en flaminganten kunnen er hun pap mee koelen. De invloed van zijn dorpsgenoot, de sociaal bewogen flamingante priester Verriest is duidelijk. In het gedicht *Wat doen we voor u?* wordt het duidelijk dat de marxistische notie 'volk' als zijnde 'de arbeidersklasse' door De Clercq wordt ingevuld door het gehele Vlaamse volk. De Clercq toont zich als flamingantische nationaal-revolutionair niet als sociaal omwentelaar. Paul Kenis vindt *Toortsen* in het cosmopolitische tijdschrift *De Boomgaard* 'een schoone maar toch eene mislukte poging'. André De Ridder noemt hem in *La Belgique Artistique et Littéraire* 'un poète socialiste'. De Clercq zegt zelf dat hij met *Toortsen* 'de gemakzucht en vrijblijvendheid liet varen' en in voeling trad 'met mijne broeders, de verschoppelingen van de maatschappij'.

Hoe het hem verging bij de werkliedenpartij vertelt De Clercq in zijn autobiografische roman *Harmen Riels* (Van Looy, Amsterdam 1913 van pp.74 tot 116). In deze sleutelroman waar één en ander met een grote korrel zout moet worden genomen passeren alle tenoren van het Gentse socialisme onder deknaam de revue. Het hoofdpersonage, schilder Harmen Riels, heeft twee alter ego's nl. De Clercq zelf en Gust. De Smet. In het verhaal komt Riels na een indrukwekkende 1 mei optocht (de manifestatie n.a.v. 25 jaar Vooruit in 1906?) in 'Ons Huis' op de Vrijdagsmarkt terecht waar Corgen (= Anseele) hem vraagt de muren te beschilderen. In de taferelen die Riels schildert herkennen we één voor één De Clercqs arbeidsgedichten. (Feit is dat Jules Hoste met de hulp van zijn zwager Frits Van den Berghe enkele van deze schilderijen heeft gemaakt maar door Hostes dood in 1907 raakte één en ander niet gerealiseerd.) Corgen/Anseele is zeer in de wolken en er wordt Riels/De Clercq een openbare hulde gebracht waar hem wordt gevraagd 'de blijde boodschap' op de buiten te helpen verspreiden. Riels/De Clercq stemt toe 'want ik ben hun schuldig wat ik mijn dooden vader heb beloofd (+ 1893), die mede een werkman was'. Riels gaat met succes de boer op en wordt als verkiezingskandidaat gevraagd voor de buiten. Hij verklaart zich ongeschikt voor de functie van volksvertegenwoordiger maar wil wel campagne voeren. In zijn plaats wordt Gorlee (= Emiel Coppieters) verkozen (in feite een aannemer in baggerwerken die de grondwerken voor het feestlokaal 'Vooruit' uitvoert en één der protagonisten is voor de omvorming van coöperatieve bedrijven tot n.v.'s en de stichting van de Bank van de Arbeid). Nu gaat het voor Riels/De Clercq de verkeerde kant uit want er komt geen verhoopte verbinding van socialisme en flamingantisme. Corgen/Anseele vreest een flamingantistische splijtzwam in zijn goed gestructureerde beweging. Nu komt Riels/De Clercq met kritieken die hij duidelijk van dissident Pol De Witte heeft volgens wie 'Anseele de macht had van een dictator met een leger van onderhoorigen en postulanten'. Als Riels /De Clercq enkele afgedankten uit de coöperatieven verdedigt wordt hij buitengegoid.

De Clercq wil ons hier doen geloven dat het Gentse socialisme zijn tweede zetel aan hem te danken heeft. Feit is dat hij zeer dicht bij de BWP heeft gestaan doch zich bijna terzelvertijd afgestoten voelde, waarschijnlijk o.m. door de voor intellectuelen als verstikkend ervaren partijdiscipline. Wellicht heeft hij zich ook nooit aangesloten bij de coöperatieve *Vooruit* om bvb.

zijn dagelijks brood te kopen. Een lidmaatschap van vakbond, ziekenbeurs of coöperatieve gaf toen overigens automatisch partijlidmaatschap. Volgens tijdgenoten is De Clercq wel socialistisch georiënteerd maar heeft hij geen echte politieke visie. We zouden hem wel als fellow-traveller van de beweging kunnen catalogeren. Volgens Jan Wannyn zou men hem op een bepaald moment wel het hoofdredacteurschap van *Vooruit* hebben aangeboden maar dit lijkt overdreven gezien het eerder labiele karakter van de dichter. De Clercq publiceert overigens niet in *Vooruit* maar wel in de socialistische *Volkschelmanak* en het tijdschrift *Ontwikkeling*.

De Clercqs liefde voor het socialisme raakt danig bekoeld als de socialisten zich in 1909 toegang weten te verschaffen tot het Gentse schepencollege met o.m. de franskiljonse 'Association Libérale' als harde kern van de coalitiepartner. Anseele had zijn houding over de vervlaamsing van de universiteit wel versoepeld na een debat in 'Ons Huis' op 8 en 29 mei 1905 met vrijzinnige aanhangers van Mac Leod onder wie Hendrik De Man en andere 'epigonen van August Vermeylen'. In 1911 zal Anseele namens de BWP het wetsvoorstel van de 'drie kraaiende hanen' indienen voor trapsgewijze vernederlandsing vanaf 1916-'17. Als De Clercqs vriend Alfons Sevens samen met Hector Plancquaert en enkele socialistische dissidenten voor de gemeenteraadsverkiezingen in 1911 en de parlementaire verkiezingen van 1912 met 'Het Vlaamsche Blok' opkomt neemt de spanning tussen flaminganten en socialisten weer toe. Flamingantische agitatie tegen het Franse karakter van de wereldtentoonstelling van 1913 doet Anseele in de pen kruipen met als resultaat de brochure 'Vooruit en de Vlaamsche Beweging' waarin het kleinburgerlijke, provincialistische en soms kleingeestige karakter van het flamingantisme het moet ontgelden. Het is wel duidelijk dat Eedje nog hoopt op De Clercq wiens bruikbaar en wervende talent hij onderkent: 'Jawel, René De Clercq heeft werkersliederen gemaakt die getuigen van veel kennis van 's werkers zwoegen (...) zijn *Dorscherslied*, zijn *Weverslied* (wordt hier *Op den Weefstoel* bedoeld?), zijn *Smederslied* (wordt hier *Ring King* bedoeld?) is het schoonste lied dat in onze taal werd gemaakt. De Clercq wil en durft! Nu moet hij nog zijn hoogste vlucht nemen en hij slaat boven al de andere uit!'. Later, na zijn terdoodveroordeling zal De Clercq deze vooroorlogse episode als volgt beoordelen:

*Ik ook had rood geloof, dat is vervlogen
Ik ook had rode hoop die is vernederd
Wij zijn belogen, volk, wij zijn bedrogen
Al mijn liefde gaat naar Vlaanderen sedert*

3.5 Atheneumleraar aan de Ottogracht.

Op 1 januari 1906 wordt De Clercq als leraar Nederlands en Duits aangesteld voor de middenklassen van het atheneum. Het gezin De Clercq vestigt zich in de Schoolstraat, 48 te Sint-Amandsberg en enkele maanden later in de Gentstraat, 55 (thans Visitatiestraat) in dezelfde gemeente. Op 4 februari van hetzelfde jaar overlijdt Renés moeder wat aanleiding geeft tot een moedergedicht dat waarschijnlijk zijn meest populaire pennenvrucht ooit wordt. Op 27 februari wordt zijn dochter Elza geboren.

Als leraar is hij een mislukkeling. Hij heeft het moeilijk met stiptheid, regelmaat en een minimum aan orde wat hem steeds wrijvingen met de bureaucratie oplevert. Toch leeft hij tot ieders verbazing op goede voet met de inspectie. Zijn lessen begint hij stevast met 'Jongens, we gaan beginnen en dat was direct het begin van de vrolijkheid...' getuigt een leerling. Bijnamen zijn 'den hercuul' en 'de vlasgaard'. Naast de Waalse prefect Clevers en de bij voorkeur Franstalige Victor Fris heeft hij grotendeels Vlaamsgezinde collega's onder wie Hypoliet Meert, Leo Van Puyvelde, Maurice Basse, Oscar van Hauwaert, Oscar De Gruyter, Jozef Goossenaerts, Adiel Debeuckelaere en een korte periode ook August Borms met wie hij ook in Nijvel samen leraar was. Sommige meer geaffecteerde leraars hebben kritiek op Renés 'volksch, ongedwongen optreden, om kleedij, manieren en taal, om zijn jolijt in gezelschap en burgerkring (...) op den kerel, die los en zwierig, vijand van alle conventioneel gedoe, al zingend en fluitend als natuurmens door het leven gaat'. Men herinnert zich zijn zwarte nagels en ochtendlijke ontbijt op het schoolplein met vers brood en

droge haring als hij weer eens op stap is geweest... Debeuckelaere getuigt dat op zijn herhaaldelijke vraag aan René wie er de grootste Vlaamse dichter is, hij steevast het antwoord krijgt 'ik, godver...'. De Clercq had naar 't schijnt zijn mond vol van 'godver's. Collega Jef Arras getuigt over de spijbelzieke collega: 'rond zevenen zagen we De Clercq in vergevorderden toestand ergens in 'n klein cafeetje zitten orakelen, zijn bij hem gevallen, hebben getempeld tot een gat in de nacht en landden rond half twee op Sint-Amandsberg bij Clercq thuis aan. Mevrouw De Clercq werd uit de lakens gehaald. Bourgogne en wat andersnog, en zoo hebben we voortgebommeld tot half 4. Clercq was intussen erg lyrisch geworden, droeg brokken voor uit eigen werk, Helena Swarth, Heine, Goethe, sprak zijn levensbeschouwingen uit met diepzinnige ideeën over liefde die de wereld beheerschen moet, over den hoogen, onbekenden God, waar we niets van afweten, maar die principieel-flamingant moet zijn en andersdenkenden 'dwoaze kleuten' moet vinden en veel dergelijke. Van daar zijn we naar Goossenaerts getrokken en hebben daar sterken, hartverkwikkenden koffie gedronken ('t was zoowat bij vijven, als ik erin lag!) Om kwart voor acht waren Goossenarts en uw dienaar frisch op hun post, en hielden ernstig les; Clercqsken is dien dag afwezig geweest, en is van morgen aan de prefect gaan vertellen dat hij gisteren 'weer zoo ellendig 'aan de moage gepakt was'... Jan Wannyn getuigt: 'na lange zwerftochten door Vlaanderens landouwen trok hij zich voor maanden terug in zijn kluis. Hij werkte dan onverdroten, zonder eenig contact met de buitenwereld. 't Resultaat was regelmatig een nieuwe schat van liederen'.

Zijn bekendste leerlingen zijn Michel Van Vlaenderen, Edzard Domela Nieuwenhuis, Gaston Mahy, Andries Mac Leod, Firmin Parasie, August Remouchamps en Paul De Keyser, die later professor wordt en in Gent de eerste Nederlandstalige loge zal stichten. Buiten categorie zijn dichter Richard Minne en wetenschapsman Marcel Minnaert. De jonge Minne, die zijn voornaam op dat moment in Rijkaard, verandert herinnert zich als enige leraar De Clercq, 'een hardhandige man die zijn fysieke kracht gebruikte om de tucht te bevorderen'. Zo tilde hij tijdens een woedeaanval ooit een schoolbank met twee leerlingen op en droeg die naar de klasdeur. Minnes punten voor Nederlands stijgen bij De Clercq van 60 % naar 80% en blijkbaar zorgen zijn lessen voor het enige leerplezier van Minne in het atheneum. De Clercq laat zijn leerlingen opstellen in versvorm schrijven waarvan Minne zegt 'misschien is dat zo een atavisme dat me bijgebleven is, dat ik ook later nog versekes gemaakt heb'. Nog volgens Minne was hij 'een moeilijke leerling geweest waarover de leraar mild geoordeeld had'(...) 'ik moet echter wel besluiten dat René De Clercq een uitzonderlijk zenuwgestel moet bezeten hebben om aan de verzoeking, mij uit de klas te gooien, te hebben weerstaan'. Als Minne een 'weinig orthodox' opstel gemaakt heeft over het bezoek van koning Albert aan Gent wordt hij ter verantwoording bij de prefect geroepen. Voor het opstel 'de luiaard' heeft hij conform aan het onderwerp slechts twintig regels neergeschreven en geeft De Clercq hem daarom 10 bladzijden straf. Het zal wel De Clercq zijn die Minnes eerstelingen beoordeelt en hem aanmoedigt en het zou ook via hem zijn dat Minne in de socialistische *Volkschelmanak* kan publiceren.

In tegenstelling tot Minne was Marcel Minnaert dé primus die met een gemiddelde van 9 op al zijn vakken in 1908-'09 tot 'beste scholier' van België wordt uitgeroepen. Minnaert is tevens scholierenagitator maar De Clercq houdt zich hier opvallend op de achtergrond. In 1907 komen de scholieren in opstand tegen de inbreuken op de taalwet over het Middelbaar Onderwijs van 1883 maar zij krijgen het voltallige lerarencorps tegen zich. Scholier Van Vlaenderen voert in 1911 een succesvolle actie tegen Franstalige teksten op presentiebriefjes en schoolgeldverklaringen van het atheneum, evenwel zonder noemenswaardige steun van de Vlaamsgezinde leraars. Als Minnaert een studentencongres belegt in het Feestpaleis (april 1914) laat Van de Woestijne in zijn verslag in NRC 'de breedgebaarde dichter' De Clercq aan het woord: 'Wij moesten er toch bij zijn! Wij zijn immers eeuwig jong, he'.

In 1908 is het gezin verhuisd naar een goedkopere woning in de Beeldhouwerstraat nr. 53. Met René's gezondheid loopt het niet goed als hij in februari 1909 thuis is met een verstuiking en de rest van het schooljaar met maagvliesontsteking. Men overweegt hem zelfs te pensioneren en Frans Van Cauwelaert probeert later een nieuwe job voor hem te creëren aan het Brusselse conservatorium. In

augustus is de tweede zoon Joost geboren en het volgende schooljaar lijkt René hersteld als kort daarop op 11 oktober het noodlot toeslaat. Na ‘een kort ziekbed’ sterft Marie plots aan een tyfusbesmetting. René was erbij ‘met de dood in het hart zag hij haar sterven, haar lippen stom en haar ogen luid van angst en smart om het lot van haar drie kinderen’. Frederick noemt de begrafenis ‘hartverscheurend’ en volgens Van de Woestijne ‘moet zulk ongeluk vreeselijker geweest zijn dan voor ieder ander voor iemand die het leven botviert, zonder achterdocht en kommer gelijk de blijde René De Clercq’... René vervalt nu in een maandenlange apathie en hertrouwt op 30 mei 1910 op vraag van de schoonfamilie met zijn schoonzus Alice. Het gezin neemt zijn intrek in een klein villaatje te Destelbergen op de grens met Sint-Amandsberg in de Dendermondse Steenweg nr. 62. Het hele drama weerspiegelt zich in een ‘allerindividueelste’ bundel *Uit de Diepten* in 1911. Alice schenkt hem een zoon Jan die spoedig overlijdt en in 1912 wordt een zoon Harmen geboren naar de held van *Harmen Riels* die dan wordt geschreven.

3.6 Een man van aanzien

Uit voorgaande blijkt dat De Clercq zich niet bindt aan één organisatie, partij of tijdschrift. Als opkomend talent wordt hij door iedereen gegeerd, een situatie die hem als ‘allemandsvriend’ goed bevalt en die hij bijwijken goed bespeelt. In 1907 verschijnt zijn eerste bundel *Gedichten* bij S.L. Van Looy Bussum/Amsterdam. Voor een Vlaams literator is publicatie in Nederland zowel een noodzaak (er zijn nog geen uitgeverijen in Vlaanderen) als een opstapje tot erkenning in het ganse taalgebied. Volgens Jan Greshoff die hem in 1908 interviewt is hij ‘bevriend met velen maar aan niemand gebonden’. In hetzelfde interview zegt De Clercq dat ‘het over-ontwikkelde Nederland en het naieve Vlaanderen ‘mekaar perfect aanvullen en vindt hij dat ‘de zoozeergeprezen woordkunst’ vaak niet meer is dan ‘goochelwerk en zeepbellenblazen’, volgens hem dus minderwaardig en onnatuurlijk ‘maakwerk’. Op 10 juni 1908 wordt De Clercq als lid opgenomen van de Maatschappij der Nederlandse Letteren in Leiden, een klein equivalent van de Académie Française.

Voor componisten als Emiel Hullebroeck, een leraar aan de Gentse normaalschool, zijn de teksten van De Clercq gesneden brood om ‘gezonde eigen liederen’ te creëren die een dam kunnen opwerpen tegen het lichte Franse chanson. ‘Mijn verzen zijn als vlinders die om me heen vliegen en ik behoef ze slechts te vangen’ verklaarde René. Hullebroeck reist rond in Nederland en Vlaanderen en heeft groot succes met *Moederke alleen* dat hij lange tijd niet als een eigen compositie laat doorgaan omdat hij het als een test beschouwt. Op vraag van Fredericq begint Hullebroeck vanaf 1904 met liederavonden voor het ANV voornamelijk gestoffeerd met liederen op tekst van De Clercq (*Hemelhuis, De Gilde viert, Tineke Van Heule, Lapper Crispijn enz.*) Hullebroeck getuigt: ‘René De Clercq was mijn zeer intieme vriend; we waren als twee broers! Vaak kwam hij bij mij (in Gentbrugge of Ledeberg) met een krabbeltje – bijna niet te lezen – van een gedicht en als ik er dan een melodie bij schreef maakte hij een buitelsprong en riep: ‘Miel, godverdomme, g’hebt het!’ Toch komt het tussen de twee in 1912 tot een breuk over auteursrechten. Hullebroeck zal nooit meer componeren op teksten van De Clercq hoewel hij hem steeds zijn geprefereerde tekstdichter zal blijven noemen.

Ook vele andere toondichters in Nederland en Vlaanderen gebruiken teksten van De Clercq; een recent onderzoek leert dat het er in totaal zo’n 150 verschillende moeten zijn. Na Gezelle zou De Clercqs werk misschien wel het meest op muziek zijn gezet in ons taalgebied! Het kunnen van De Clercq wordt ook in regeringskringen opgemerkt en in mei 1912 krijgt hij een officiële vraag van de ministers Helleputte en Pouillet om een Nederlandstalige tekst voor *La Brabançonne* te schrijven. De Clercq zet zich aan het werk maar na veel wikken en wegen, ideologische evenwichtskunst (Fredericq wordt erbij gehaald) verdwijnt De Clercqs versie in de koelkast.

Met Pasen 1911 wordt Cyriel Buysse n.a.v. het vijfde lustrum van zijn letterkundig werk een officiële hulde gebracht. René De Clercq is de gelegenheidsredenaar in de KNS waar hij Buysse ‘de schoonsten steller na Conscience, sterker en steviger in zijn mannelijken aard’ noemt. Hij looft zijn werk ‘omdat het wars is van kunst om de kunst’ en vrij is van ‘krachteloos zuchten om ziekelijk leed’. Op 16 juni gaat Vlaanderens Kunstsdag door met o.m. de ‘drie kraaiende hanen’ (Van

Cauwelaert (K), Franck (L) en Huysmans (S)). De Clercq spreekt in de Handelsbeurs het Gentse stadsbestuur toe. Volgens hem is het Vlaams karakter van Vlaanderen een garantie voor de democratie zelve. Van de Woestijne spreekt in NRC van 100.000 deelnemers! Fredericq noteert in zijn dagboek: 'Kunstdag te Gent voor Hoogeschool kolossaal!'. Op 28 april 1912 wordt Virginie Loveling officieel gehuldigd ter gelegenheid van haar 65ste verjaardag. De Clercq is voorzitter van het 'uitvoerend bureau' voor deze festiviteit, wordt met de jubilaris in een open koets rondgereden in de stad en houdt weerom de gelegenheidsrede 'voor Vlaanderens grootste schrijfster' in de KNS.

In 1912 verschijnt eveneens zijn streekroman *Het Rootland* waarin de taaie kracht van de 'kortwoonder' tegenover de grondeigenaar wordt gesteld wiens macht steunt op de schaarste van pachtgronden. Het werk wordt uitgegeven bij het Davidsfonds (waarschijnlijk om de 1.575 frank honorarium...) en verlucht door Leieschilder en vriend van De Clercq Modest Huys. Hij is tevens lid van het 'kunstcomiteit' dat de driedaagse muzieklechtigheid verzorgt op de Wereldtentoonstelling van 1913. Frederik Van Eeden geeft hem een eervolle vermelding als hij op 6 juni in het congresgebouw spreekt over 'Nieuwe Nederlandsche dichtkunst'.

In juli 1914 sticht De Clercq het 'Algemeen Kunstverbond der beide Vlaanderen' een 'Verbond dat alles omvatte wat Oost- en West-Vlaanderen aan kunstenaars telde, zoowel letterkundigen als dichters en beeldhouwers (o.m. de jonge Cantré), toondichters als tooneelbeoefenaars'. Aan Hugo Verriest schrijft hij 'dat er al een 100-tal leden zijn geworven (...) uw naam heeft daar natuurlijk met tooverkracht aan meegewerkt'.

3.7 Gerardus Bolland wijst de weg.

Als de Belgische bisschoppen in 1906 met hun 'instructions collectives' het Nederlands ongeschikt verklaren voor geestelijke ontwikkeling en kardinaal Mercier in 1908 zegt 'une université flamande? Jamais!' verscherpen de tegenstellingen. Op 23 oktober 1910 richten franstalige professoren de 'Union pour la Défense de la langue Française à l' université de Gand' op. Professor Polynice Van Wetter noemt de vernederlandsing 'un crime de lèse-civilisation, un crime de lèse-patrie et un crime de lèse-cité'. De beschaving, het vaderland en het ganse samenlevingsmodel staan dus op het spel... Tegen deze *drie leerzen* richten Sevens, Plancquaert en De Clercq een strijdblad *De Witte Kaproen* op (redactie Steurstraat, 7 thans Penitentenstraat) dat voor het eerst verschijnt in november. Het blad zal voor de oorlog zo'n 1.200 abonnees tellen en verschijnt 'als 't past' onder het motto 'Wij eischen de vervlaamsching van de Gentsche Hogeschool' en 'voor de verdediging van ons volk zwichten wij voor niets en niemand'. Een petitie van Sevens levert 129.000 handtekeningen op.

Vanaf december 1910 trekken de 'drie kraaiende hanen' het Vlaamse land rond om de bevolking wakker te kraaien. Op 19 februari wordt in de Nouveau Cirque een volksvergadering belegd. Volgens Van de Woestijne in NRC zitten o.m. professor Vercoullie, professor Fredericq, De Clercqs collega Van Puyvelde en De Clercq zelf op het podium. In de zaal zitten o.m. Anseele, Virginie Loveling en Siffer. De eenheid in het Vlaamse kamp is nooit groter geweest dan toen. De Clercq publiceert artikels in *De Witte Kaproen* met als veelbetekenende titels 'Zolang 't geval uw kracht is', 'Vlaamsche wil, Vlaamsche wet', 'Het Hoogere Bolspel', 'De Kudden' en 'Boven 't rumoer'. De toon van deze artikels verraadt een toenemende anti-politieke houding. In december 1910 dicht De Clercq *Vlaanderen volgt den Witten Kaproen* dat hij op menig herbergtafel declameert en waarvoor hij toondichters verzoekt een passende melodie te schrijven. Intussen rekent Sevens af met Fredericq en zijn tweetalig standpunt: 'Paul Fredericq is de verpersoonlijking van de oude Vlaamsgezinde (...) hij hoort niet meer in onze rangen'. Wanneer de Wereldtentoonstelling van 1913 wordt georganiseerd is het voor de flaminganten meteen duidelijk dat Franstalig Gent de touwtjes in handen heeft en het Nederlands geen gelijke behandeling zal krijgen. Namens een 'Vlaamsch Comiteit' dat 1700 verenigingen groepeerde onderhandelen De Clercq en Richard De Cneudt met de organisatoren maar de overeenkomst blijft dode letter. Tijdens de tentoonstelling zijn er opstootjes met Flaminganten. Renés zuster Rachel waarschuwt tijdens een politiecharge: 'René, pakt uwe paraplu en slaat er op want 't zijn de baarden die ze gaan pakken...'

Na enig handgemeen hebben ze René inderdaad mee. Met de grote successen van enkele jaren voordien denken de Flaminganten ook nu de massa te kunnen mobiliseren maar de wind is intussen gekeerd want voor de Leger-en Schoolwet hebben de nationale partijen hun aanhangers terug op één lijn gekregen. Van enig territorialiteitsprincipe is geen sprake meer wat vooral bij de katholieke flaminganten (o.m. de houding van volksvertegenwoordiger Siffer) tot zware ontgoochelingen leidt. De radicalisering die zich later zal vertalen in het aktivisme is op gang gekomen...

Op 21 december 1911 komt Gerardus Bolland, de Leidse hoogleraar en neo-Hegeliaan spreken in de aula van de universiteit over 'het Nederlands als taal voor hogere aangelegenheden des geestes'. Met als leitmotiv de aloude Griekse spreuk 'ken uzelf' maakt hij enorme indruk op het jonge flamingantische volkje van toen: 'uw verfransing is niet alleen uw vernedering maar ook uw onwetendheid en geestelijke ellende; maar wie dwingt u daar eigenlijk toe? Wie legt u die verfransing op? Gij zijt een verzonken volk zolang ge Frans dultt aan de universiteit van Gent...'. Fredericq noteert in zijn dagboek: 'Ongehoord schandaal, Bolland schold en sprak met het schuim op de mond en rochels in de keel. Ik was overtuigd dat hij dronken was' en 'er was een studentenklik en Vlaamsgezinden der eerste broek die bij 't slot der zurige professorenuitschelding de Leidse professor een ovatie brachten'. Fredericq ging 'verpletterd' weg in gezelschap van Fris en Van Hauwaert. In *De Witte Kaproen* publiceert De Clercq een bijdrage 'aan Bolland'. De 'grootsche, geweldige, hooghartige, breede' Bolland is iemand die op een fanatieke manier verwoordt wat De Clercq eigenlijk al lang denkt. Tien jaar later verdedigt hij zijn radicalisme en beroept zich op Bolland: 'in den strijd wou ik eenzijdig zijn als Bolland, den eenzijdigsten maar ook den sterksten man, dien ik in mijn leven heb ontmoet'.

3.8 Een Gentse kunstenaarskolonie in het Gooi

We zagen reeds De Clercqs bindingen met Sint-Martens-Latem via Karel Van de Woestijne. In een slordig notitieboekje vinden we naast de namen van Gustave De Smet, Frits Van den Berge en de voorzitter van de SJW (Socialistische Jonge Wacht) Paul Gustave Van Hecke nog die van de beeldhouwers George Minne en Karel De Cock. Cyriel Buysse introduceert hem bij de 'vriendelijke doch ongenaakbare' Emile Claus. Eveneens via Claus is Van den Berghe in contact gekomen met P. G. Van Hecke en André De Ridder die samen met Paul Kenis het tijdschrift 'De Boomgaard' redigeren, een tijdschrift dat voeling houdt met de internationale kunstscène van die dagen.

Als er één schilder is waar De Clercq voor de oorlog hoog mee oploopt is het Gust. De Smet, waarin hij 'de echte schilder' onderkent. Als Gust. zich in november 1912 vestigt aan de Godshuizenlaan nr. 357 nemen de contacten sterk toe. De Clercq is gedesillusioneerd in de politiek en is toe aan 'grote interpretatieve kunst van aloude gegevens met episch karakter' met name Bijbelverhalen. Ook De Smet en Van den Berghe hebben Latem en het luminisme waarwel gezegd en zijn op zoek naar nieuwe vormen. Frits' atelier aan de Coupure is de ontmoetingsplaats. Uit die periode dateert ook het portret van De Clercq door Léon De Smet. Als Frits een affaire begint met actrice Stella Van de Wiele waarvoor hij op de duur zijn gezin in de steek laat, hebben de drie een gemeenschappelijk thema gevonden nl. 'la femme fatale'. Gust. schildert in 1913 het schilderij *Eva* ook nog *De Zondeval* of *De Appel* genoemd. In De Clercqs roman *Harmen Riels* beleeft de hoofdfiguur een eerder platonisch avontuur met ene *Noirette* en als dichter waagt hij zich nog voor de oorlog met *De Appel* en *De Leeuwerik* aan dezelfde thematiek.

Op 5 augustus 1914, de dag na de Duitse inval, tekent De Clercq nog een huurcontract voor een goedkopere woning aan de Driesstraat nr. 61 te Ledeberg. Even voor de val van Antwerpen (10 oktober) vlucht het gezin via Eeklo naar Nederland. Op 1 december wordt hij benoemd aan de Belgische school (waar hij o.m. André De Ridder als collega heeft) en na enige omzwervingen strijkt het gezin De Clercq in mei 1915 via uitgever Van Looy uiteindelijk neer in Bussum in het Gooi. De familie Gust. De Smet, Frits Van den Berghe en Stella Van de Wiele zijn eveneens gevlucht en wonen via uitgever Veen in Amsterdam waar ze op André De Ridder stoten die hen rondleidt in musea en tentoonstellingen o.a. van de moderne schilder Le Fauconnier, een gedeserteerd Frans militair die ook in Holland verblijft. In die periode schrijven De Ridder en De

Clercq in het in Nederland verschijnende dagblad *De Vlaamsche Stem*. Ze halen ook Frits over om illustraties te maken. De Clercq organiseert tentoonstellingen en schrijft lovende kritieken over het werk van zijn vrienden.

Na de afzetting van De Clercq als leraar door de Belgische regering als gevolg van een koerswijziging in *De Vlaamsche Stem*, vestigen Gust. en Frits zich in Blaricum. Er vormt zich een soort kunstenaarskolonie van de gevluchte Gentenaars met enkele Nederlandse sympathisanten. Het huis van De Clercq is nu de ontmoetingsplaats en diens vriendschap met Van den Berghe wordt zeer intens als Van de Wiele naar België terugkeert. Het eerste portret van René door Frits ziet hier het licht. De Clercq koopt 17 tekeningen en schilderijen waaronder *De Schilder*. Intussen schrijft De Clercq ook zijn Bijbelspel *Tamar* waarvoor Frits 4 illustraties tekent. In de zomer 1917 vertrekt De Clercq naar Brussel waar hij lid wordt van de Raad van Vlaanderen en voornamelijk zal renderen als propagandist van het aktivisme. De meubeltjes uit Gent worden naar Brussel gebracht. Van den Berghe gaat mee en krijgt de functie van bureauchef op het door aktivisten gecontroleerde ministerie van Openbaar Onderwijs. Samen stichten René en Frits een 'Algemeen Kunstverbond'. De schilderproductie van Frits zal nu nagenoeg stilvallen.

Na hun respectieve vlucht in 1918 vinden beiden mekaar terug in het Gooi. De Clercq vestigt zich op een ander adres in Bussum en Van den Berghe bij beeldhouwer Jozef Cantré in Blaricum. Cantré, die zich gevisieerd voelt als ex-vrije student aan de Bissinguniversiteit, is er iets eerder neergestreken. Hij introduceert de techniek van houtsnijwerk, de lino-snode en de Afrikaanse kunst bij Gust. en Frits. Bij het gezelschap voegt zich ook de jonge jurist Lucien Brulez die doceerde in Gent. In de autobiografische roman *Een Wijnavond bij dokter Aldegraaf* (1927) beschrijft De Clercq de sfeer bij deze zgn. 'Blaricumse Blauwvoetgezellen'. De vriendschap tussen René en Frits is nu bijzonder innig en deze laatste heeft het heilig vuur van de nieuwe stijl echt te pakken en schildert vol overgave. René is erbij als Frits in oktober 1919 *De Zaaier* schildert. 'Frits schildert een geweldig stuk (...) hij wil, zegt hij, doen met lijnen en kleuren wat ik doe met het woord'. In deze periode schildert Frits nog twee portretten van René, zet hem als centraal figuur in *De Ballingen* en schildert hem als *De Pianist*. Vermits 'armoede zwaar om dragen is, vooral voor gevleugelde mensen' zal De Clercq een kunsthandel *De Blauwvoet* opzetten. Meestal met geleend geld koopt hij 10-tallen werken van zijn vrienden op. In dezelfde periode komen ook P.G. Van Hecke en Stella Van de Wiele via André De Ridder en De Clercqs vroegere atheneumcollega Leo Van Puyvelde de schilders polsen in hoeverre zij zouden kunnen worden betrokken in een centrum voor moderne kunst in België.

In 1920 zet De Clercq een reeks van tentoonstellingen in de voornaamste Nederlandse steden op. De romantische dichter verdedigt het expressionisme van zijn vrienden met brio: 'deze moderne kunst heeft verklaring nodig, anders zou men bijvoorbeeld niet begrijpen waarom perspectief wordt verwaarloosd, ja zelfs zo veel mogelijk weggewerkt. Toch kunnen Van den Berghe en De Smet wel teekenen zooals blijkt uit hun vroegere werken. Maar ze hebben het perspectief expres doen verdwijnen omdat ze uitgaan van het idee en men er dus geen perspectief in moet leggen. Daarmee kunnen ze evenwel vaak doordat ze zich met geringe middelen behelpen, nog méér bereiken dan andere'. Niettegenstaande De Clercq zelfs aanklopt bij mevrouw Kroller Müller en de Nederlandse koningin zitten de kunstenaars weer helemaal aan de grond en zal Frits in juni 1920 met een wasserij beginnen... Intussen is De Clercq ook begonnen met zijn eigen gedichten op muziek te zetten; hiervoor krijgt hij hulp van de eveneens uit Gent gevluchte componist Lieven Duvosel. Stilaan wordt het voor Gust. en Frits duidelijk dat alleen galerij Sélection in Brussel hun toekomst kan bieden. Angst voor represailles om zijn oorlogsverleden houden Frits voorlopig nog in Nederland en Gust. doet de navette naar Brussel. Als beiden in juni 1922 via Kalmthout definitief naar België vertrekken verzeilt De Clercq in een depressie... Jozef Cantré, die nog geruime tijd in Nederland zal verblijven, kapt na De Clercqs overlijden diens grafmonument. In een interview uit 1936 getuigt Cantré dat hij in De Clercq 'steeds een werkelijke vriend en helper mocht vinden. In zijn kunsthandel deed hij al het mogelijke om ons voor dien tijd zeer modern werk aan den man te brengen. Het was achteraf gezien een jolige tijd ondanks de dagen dat het brood schaarsch in huis

was. René leerde ons steeds door de tranen heen te lachen en hard door te bijten waar het leven bitter werd’.

3.9 Latere bezoeken aan Gent.

Als professor Fredericq in augustus 1915 De Clercq wedervaren met *De Vlaamsche Stem* verneemt reageert hij enigszins profetisch: ‘arme René De Clercq, mijn brave en grote dichter, wat zal hij zijne vingers verbranden...’. Alfons Sevens, de vooroorlogse agitator is eveneens in Gent gebleven en verzet zich met de hardnekkigheid hem eigen, tegen het aktivisme waardoor hij net als Fredericq naar Duitsland zal worden weggevoerd. Intussen wordt de Clercq bundel van strijddgedichten *De Noodhoorn* door cavaleriegeneraal en etappe-inspecteur von Unger van het 4de leger te Gent vertaald in het Duits (*das Nothorn, Insel Verlag Leipzig, 1917*). Als aktivistisch propagandist wordt De Clercq wegens zijn vroeger socialistische sympathieën ook ingezet om de Duitse sociaal-democraten over de streep te trekken wat betreft de ‘flamenpolitik’. De Clercq ontmoet ondermeer de latere kanselier Gustav Bauer maar weet niet dat de SPD achter zijn rug door Anseele, die in Gent door de Duitsers wordt ontzien, nauwgezet wordt ingelicht. Verder wordt De Clercq repertorium van strijddgedichten verwoed ingestudeerd voor en na de zaterdagavonddebatten die Jan Wannyns Nationalistische Bond eerst in zaal *Parnassus* en later in het muziekconservatorium belegt. Liederen als *Aan die van Havere*, *De Vlaamsche Smeder*, *Krachtlied* etc. hebben volgens de aktivisten een ‘grote zedelijke stootkracht’.

Op 3 november 1917 wordt op grootse wijze het 100-jarig bestaan van de Gentse universiteit gevierd. In de KNS zingt een koor van 600 koppen o.l.v. Lieven Duvosel voor een publiek van 2 à 3000 mensen. Jan Wannyn spreekt namens de gouvraad van Oost-Vlaanderen en De Clercq leest een paar verzen voor en houdt een gelegenheidstoespraak die ‘ijvert in felheid’ met die van Wannyn.

Op 27 januari 1918 komt hij naar Gent als ondervoorzitter van de Raad van Vlaanderen n.a.v. de gouvraadsverkiezingen. In de Nouveau Cirque spreekt hij voor enkele duizenden de feestrede uit waarna 6 à 7.000 in stoet naar het beeld van Artevelde trekt om er de eed van trouw aan Vlaanderen te zweren. Voor het 11 juliprogramma van 1918, dat in het water valt, had men o.m. een filmvertoning *René De Clercq in het krijgsgevangenkamp van Göttingen* in petto. Veel later, na de clementiewet voor de aktivisten is De Clercq nog éénmaal in Gent komen spreken nl. in november 1929. Mogelijks heeft hij volgend vers uitgesproken dat dateert uit deze periode:

‘Brood hadden we niet steeds en zorgen bovenmaat
Maar onze daden zijn geschiedenis geworden’

4. HET GEDICHT 'GENT'

4.1 De tekst

GENT

Gent!
Vol klinkt uw naam,
kort als een daad, vast als 't cement
van Vlaanderens wezen en zijn faam.

Vechtstad, in heel de wereld staat,
voor goed en kwaad,
geen burcht van koppigheid opeen
als in uw oud stout steen.

Eeuwen zijn meêgeperst
door elken muur, door elk gewelf.
Als ooit dit harde harte berst,
sterft vrijheid zelf

In Gent heb ik geleefd,
in Gent heb ik geloofd.
daarom draag ik zo hoog mijn hoofd,
als een die kop en kijkers heeft.

Kort als een daad, vast als 't cement
van Vlaanderens wezen en zijn faam,
vol klinkt uw naam,
Gent!

4.2 Publicatie

Eerste publicatie in *de Toorts* dd. 29 juli 1916.

De Noodhoorn, Vaderlandsche Liederen Utrecht, uitg. *Dietsche Stemmen* 1916, 63 pp.

Vaderlandsche Liederen, volksuitgave Anderlecht (Vlaamsche Drukkerij, gedrukt op 32.600 exemplaren!) 1917, 48 pp.

De Noodhoorn, Vaderlandsche Liederen 2de uitgave, Lannoo, Tielt 1927, 98 pp.

De Noodhoorn, 4de zeer vermeerderde uitgave Amsterdam, eigen beheer, 1932, 160 pp.

De Noodhoorn, Vaderlandsche Liederen, 5de zeer vermeerderde uitgave Utrecht Nassau 1940, 186 pp.

De Noodhoorn, Vaderlandsche Liederen, 6de zeer vermeerderde uitgave Utrecht Nassau 1943.

De Noodhoorn, fascimile uitgave van de 5de druk, Elza De Clercq eigen beheer 1975.

En in diverse afgeleide publicaties en bloemlezingen.

4.3 Genese van het gedicht

Het gedicht wordt geschreven in de loop van 1916. De dichter is in oktober 1915 per Koninklijk Besluit afgezet als leraar en schrijft dit alles van zich af in vlijmscherpe, soms lapidaire gedichten tegen 'die van Havere', de Belgische regering die zich in Saint-Adresse tegen Le Havre bevindt. Gent is het voorbije jaar het toneel van een extreem aktivisme waarin ds. Jan Derk Domela Nieuwenhuis (vader van De Clercq's oud-leerling Edzard), René's oud-leerling Marcel Minnaert en nog andere bekenden van René fungeren. Op 15 december heeft René zich laten overtuigen door dominee Domela om het Jongvlaamse 7-puntenprogramma te tekenen.

In Ierland heeft op 24 april de mislukte Paasopstand plaatsgegrepen wat het internationaal klimaat kleurt: na de oorlog zouden de kleine volkeren autonomie krijgen voor zoverre zij natuurlijk onder de knoet van de tegenstander zitten... De Duitsers zijn intussen volop bezig hun grootste

propagandastunt naar de flaminganten toe voor te bereiden nl. de vernederlandsing van de Gentse universiteit m.a.w. de realisatie van hét vooroorlogse strijdpunt van de Vlaamse Beweging. De Clercq's collega's redacteuren van de Vlaamse Stem Lucien Brulez en Antoon Jacob worden aangezocht voor een professoraat.

Het is overduidelijk dat het tussen Gent en René De Clercq perfect heeft geklikt. Gent is het ideale biotoop geweest om de jonge dichter te maken tot wie hij toen was. Sedert de middeleeuwen heeft Gent de reputatie van een koppige en woelige stad (Artevelde, de grote opstand, Keizer Karel e.a.) Hij heeft de stadsrestauratie met het oog op de wereldtentoonstelling van 1913, die het middeleeuwse karakter van de stad en haar groots verleden nog eens onderstreept, dag na dag meegemaakt. Zijn professor Fredericq is trouwens één van de promotoren van de restauratie van het Gravensteen. De Clercq heeft geschiedenisonderricht gekregen van Henri Pirenne. Deze bestudeert de middeleeuwse steden (o.m. Gent) die hij als essentiële kern van het latere België duidt. Bij Fredericq bestudeert De Clercq oude middeleeuwse teksten die het romantisch bewustzijn aanwakkeren.

Arbeidersbeweging (met het model Anseele is Gent de rode burcht van Vlaanderen en ook van de antisocialistische tegenpool van de officiële christelijke arbeidersbeweging; in België zijn de rode, groene en blauwe arbeidersbewegingen niet toevallig in Gent ontstaan) en Vlaamse beweging (in Gent liggen de tegenstellingen het scherpst) staan hier op de barricades, soms in bijna-revolutionaire sfeer. De Clercq's dadendrang is bovendien gestimuleerd en gerechtvaardigd geworden door de woorden van de onstuimige filosoof Gerardus Bolland.

In de gedichten *Rozebeke*, *Roeiwedstrijd te Terdonk*, *Bergekruis* en vele andere in zijn bundel *Toortsen* (bv. 'aan 't uiteinde der stad') heeft hij over Gent geschreven: 'waar rijkdom, razende ellende en geest elkander omarmen, en waar den buiten naar toe stroomt, om de vaten weer te vullen van haar terende pracht'. Als buitenjongen vindt hij in de stad ook 'bedrieglijken schijn', 'valsche steenen' en 'klatergoud'; hij vindt de buitenmensen eerlijker en ongecompliceerder dan de stadsmensen die diplomatisch-politiek zijn en vlug van gedacht veranderen naargelang het hen uitkomt.

Het gedicht zal waarschijnlijk later worden opgedragen aan de bedrijvige Jan Wannyn die De Clercq al rond de eeuwwisseling heeft leren kennen maar pas het laatste jaar van de Wereldoorlog zijn intrede doet met zijn Nationalistische Bond en nevenorganisaties (geïnspireerd op Anseele's organisatiesysteem?) die dan uitgroeien tot de kern van het Gentse aktivisme, het sterkste in heel Vlaanderen. Het gedicht wordt opgenomen in de bundel *De Noodhoorn*, dat voor de adolescentie generatie flaminganten van de jaren '20 tot een echt cultboek zal worden.

4.4 Inhoudelijke bespreking

'Gent, vol klinkt uw naam, kort als een daad, vast als 't cement van Vlaanderens wezen en zijn faam': volgens De Clercq is Gent de samenvatting, de kern en het brandpunt van de Vlaamse en sociale problematiek (ondanks het reformisme) en staat het symbool en model voor gans Vlaanderen: hier bevinden zich de barricades. Gans de Vlaamse geschiedenis in goede en kwade dagen zit vervat in het wezen van de voornaamste stad van het middeleeuwse graafschap Vlaanderen. De door Bolland gestimuleerde en geconsacreerde dadendrang van René klinkt hier eveneens door.

'Vechtstad, in heel de wereld staat voor goed en kwaad geen burcht van koppigheid opeen als in uw oud stout steen'. Hij verwijst hier naar het massieve Gravensteen, een unicum (uitgezonderd de Londense Tower) van een waterburcht midden in de stad die tevens symbool staat voor de Gentse trots, koppigheid en standvastigheid in een groots heden en verleden.

'Eeuwen zijn meêgeperst door elken muur, door elk gewelf. Als ooit dit harde harte berst sterft vrijheid zelf'. Hij heeft bij de ontmanteling van het Gravensteen inderdaad elk gewelf gezien en heeft alles zien (her)opbouwen tot de actuele staat. Voor hem staat dit symbool voor de herleving

van Vlaanderen naar de grootsheid van zijn middeleeuws verleden. Oorspronkelijk wou men het Gravensteen afbreken en er straten doortrekken maar dank zij een samenwerking van o.m. Paul Fredericq, Jean- Baptist de Béthune, Arthur Verhaegen en Julius Vuylsteke in 1887 is het onheil voorkomen en staat de burcht er nu trotser dan ooit! Wij mogen aannemen dat René en zijn leermeester Fredericq het direct en indirect meermaals over deze thematiek hebben gehad. Als volbloed romantici willen ze via dergelijke acties het zelfbewustzijn van de Vlaming stimuleren.

‘In Gent heb ik geleefd, in Gent heb ik geloofd. Daarom draag ik zo hoog mijn hoofd, als een die kop en kijkers heeft’. René is inderdaad bewust geworden in Gent; de stad heeft de horizon van de rebel in spé (hij was buitengegoid uit het college) zeer sterk verbreed. Als katholiek heeft hij er via het liberaal flamingantisme, het socialisme, de kunstenaarsscène etc. een gans nieuwe, persoonlijke synthese gevonden van al die elementen samen. Hij heeft er zeker ‘geleefd’ o.m. in het toenmalige uitgangsleven waar hij een bekend nummer was. Hij is ook ‘een bekende Gentenaar’ geworden. Voor De Clercq moeten de verwachtingen en het ‘geloof’ hoog gespannen geweest zijn: denk maar aan het socialisme in de periode 1900-1909 (25 jaar ‘Vooruit’ en de strijd voor het zuiver AS); denk maar aan de Vlaamse Strijd in 1910-1911, de periode waar de eenheid in de beweging het grootst was (Vlaanderens Kunsttag met ‘de drie kraaiende hanen’, de Benoitopvoeringen met massale bezetting, de Lovelinghulde, het Kunstverbond). Hij is Gent voor dit alles dankbaar en een zeker heimwee klinkt door in de verte.

4.5 Literaire bespreking

Het gedicht is een ode aan Gent zoals ook Ledeganck - in ‘De Drie Zustersteden *‘Gij zijt niet meer zoals weleer, de trotsche wereldstad die koningen deed beven...’* waarin hij Gent ook ‘*het oude leeuwennest*’ noemt - en Rodenbach in ‘*Klokke Roeland*’ en ‘*Sneyssens*’ hebben gedaan. Na bijna 90 jaar staat het gedicht ‘*Gent*’ nog steeds overeind; het is weinig tijdsgebonden (in tegenstelling tot de andere gedichten uit *De Noodhoorn* bevat ‘*Gent*’ geen actuele politieke verwijzingen) en daarom nog steeds actueel, begrijpelijk zonder veel uitleg en nog steeds voordraagbaar. We begrijpen waarom De Clercq zo gegeerd is als propagandist (door Anseele, de katholieken, de Daensisten en de aktivisten): hij is pittig, gevat, kan goed synthetiseren, kan een boodschap overbrengen aan iedereen, is wervend en kan opzweepen.

Als romanticus, die geen hoge pet opheeft van de moderne dichters, giet De Clercq dit gedicht toch in een bijzonder moderne vorm. Bij zijn vrienden-schilders Frits Van den Berghe, Gust De Smet e.a. ziet hij op dat moment wél van dichtbij hoe zij steeds synthetischer worden qua vorm (Frits schildert op dat moment *de schilder*, een mijlpaal in zijn evolutie); een evolutie die hij - weliswaar alleen in de plastische kunsten - mede propageert en verdedigt. ‘*Gent*’ is een gedicht waar de sterkte (o.m. het wervende) van de romantiek en het bondige, gebalde van de modernen prachtig gecombineerd wordt. Het is duidelijk dat de dichter zich hier o.m. qua vorm en stijl op een scharnier tussen de romantiek van de 19de eeuw en het moderne van de 20ste eeuw bevindt. De propagandist van het aktivisme, die op dat moment het ene na het andere gedicht schrijft, is blijkbaar goed op dreef als hij ‘*Gent*’ schrijft want het lapidaire dat bij De Clercq soms kan storen is nu eveneens aanwezig doch met mate. Zoals in het echte expressionisme is ook hier de vorm ondergeschikt aan de inhoud. De Clercqs gedachten zijn kort en krachtig geformuleerd. Geen enkel woord is overbodig. Plastische beeldspraak geformuleerd met harde, korte klanken, rake stafrijmen (= alliteratie of beginrijm), assonanties en enkele schaarse maar zinvolle herhalingen zorgen voor een monolithisch geheel en sorteren een maximum aan effect.

5. BESLUIT

Zoals het leidmotief van dit werkje aangeeft, is de tragiek van René De Clercq dat hij als dichter bezweek voor de sirenenzang en de sluwe manipulaties van de Flamenpolitik en daardoor in het oog van de wereldpolitiek ('Belgien, der Angelpunkt des Weltkrieges') belandde met alle gevolgen vandien... Aan de Vlaamse verzuchtingen en frustraties van toen is intussen een volslagen democratische en legale oplossing gegeven wat evenwel niet betekent dat alle wonden intussen zijn geheeld. De rol van de Clercq in het immateriële Vlaamse erfgoed is wél definitief te noemen, ondermeer met de meer dan 10 gedichten die de scherprechtspraak van de tijd hebben weerstaan (getuige diverse recente bloemlezingen).

De schilderachtige figuur, die de Clercq ontegensprekelijk was, leent zich uitstekend voor vele aspecten van educatief toerisme. De interesse van *Gentcultuurstad* v.z.w. om in hun lopend project 'Literair-Gent' naast Jean Ray en Maurice Maeterlinck, De Clercq te kiezen voor een vaste literaire wandeling kan niet toevallig worden genoemd. Potentieel zit er ook in de relatie van de Clercq en de tweede groep van Latemse schilders, een verband dat nog niet voldoende werd onderzocht. 'Toerisme Leiestreek' (uitgever van 'Leiekantjes'), een samenwerkingsverband tussen de provincie West-Vlaanderen, toerisme Oost-Vlaanderen en tal van aangesloten gemeentebesturen is een geschikt instrument om dit interessante thema uit te werken. De basis voor deze ontwikkeling kan worden gevormd door het René de Clercqmuseum (volledig gerund door gedreven vrijwilligers) met zijn meer dan 2000 bezoekers per jaar en zijn diverse goedbijgewoonde nevenactiviteiten.

6. MATERIËLE SPOREN I.V.M. RENÉ DE CLERCQ TE GENT

(waar de huisnummers gebeurlijk niet meer overeenstemmen met de huidige toestand wordt momenteel onderzoek gedaan om de preciese locatie te bepalen)

Lusthof 'het Patijntje' (beschreven in *Een Wijnavond bij dokter Aldegraaf*)

Sint-Denijslaan, 116 (woonhuis/atelier Jozef Cantré)

Hof ter Mere (woonhuis professor Mac Leod)

Station Gent-Sint-Pieters (kop Anseele door Cantré)

Parklaan, 72 (woonhuis Marcel Minnaert)

Site Wereldtentoonstelling 1913

Monument Emile Claus (Emile Clauslaan)

Congrespaleis

Museum voor Schone Kunsten (o.m.maquette grafmonument De Clercq door Cantré en *De Sterrenvisser* en *Portret van Fortuna Brulez*, werken die ooit aan De Clercq toebehoorden)

Monument Edmond Van Beveren (Ch. De Kerchovelaan)

Universiteitsgebouwen

Feestlokaal Vooruit

vroeger feestlokaal Vooruit tot 1914 (Bagattenstraat, thans Saabgarage)

vroegere Skating Ring (Bagattenstraat)

Handelsbeurs

Opera

vroegere English Club van Jan Wannyn (Savaanstraat)

Aula

Justitiepaleis

Parnassus (Oude Houtlei)

Nouveau Cirque (Lammerstraat)

Valentino (Kuiperskaai)

Standbeeld Edward Anseele door Jozef Cantré

Vroegere Zuidstation

Huis der Notarissen (Notarisstraat)

Notaristraat, 7 (vroeger Winkelstraat, 9 woonhuis prof. Fredericq, herdenkingsplaat Willemsfonds)

Seminariestraat (vroeger Lange Wijngaardstraat, geboortehuis Jozef Cantré)

Standaard Boekhandel (vroeger drukkerij/uitgeverij Alfons Siffer) (hoek Lange Kruisstraat, St.-Baafsplein)

Herinneringsplaket Karel Van der Cruyssen (Lange Kruisstraat)

Koninklijke Nederlandse Schouwburg

Standbeeld J.F. Willems

Muziekconservatorium (Hoogpoort)

Institut Laurent (Onderstraat)

De Rooden Hoed (Klein Turkije)

Het wapen van Zeeland (Korenmarkt)

Café 'Bornhem' (Sint-Michielsstraat)

Gravensteen

Oudburg (gewezen lokaal anti-socialistische werklieden)
 Oudburg, 21 (redactie 'Jong Vlaanderen')
 Ons Huis
 Standbeeld Jacob van Artevelde
 Steurstraat (thans Penitentenstraat), 7 (redactie 'De Witte Kaproen')
 Koninklijk Atheneum
 Vroegere Universitaire bibliotheek (Ottogracht)
 Sint-Jan ten dulle (Vlasmarkt)
 Kalvermarkt, 6 (studentenkamer René De Clercq)
 Ham, 47 (geboortehuis Frits Van den Berghe)
 Sint- Jansdreef, 8 (woonhuis Frits Van den Berghe)
 Sint- Kathelijnestraat, 20 (woon – en sterfhuis Frits Van den Berghe)
 Sleepstraat, 106 ('het vaderhuis' van Karel Van de Woestijne)
 Schoolkaai , 5 (geboortehuis Gust. De Smet)
 Schoolstraat, 48 Sint Amandsberg (woonhuis René De Clercq)
 Voormalige Gentstraat (thans Visitatiestraat), 55 Sint-Amandsberg (woonhuis René De Clercq)
 Campo Santo
 Dendermondse Steenweg, 62 Destelbergen (woonhuis René de Clercq)
 Tineke Van Heulestraat Gentbrugge
 Beeld Tineke Van Heule door Joris Van Parijs (hoek Verhaerenlaan, Bruiloftstraat Gentbrugge)
 Driesstraat, 61 Ledeberg (woonhuis René De Clercq)
 Sasstraat Gentbrugge (geboortehuis Emiel Hullebroeck)
 Oude Brusselse Steenweg Gentbrugge (woonhuis Emiel Hullebroeck)
 August Van Lokerenstraat, 3 Ledeberg (woonhuis Emiel Hullebroeck)
 Latemstraat, 25 Sint-Martens-Latem (woonhuis Karel Van de Woestijne)

7. BIBLIOGRAFIE

- Anseele Edward, *Vooruit en de Vlaamsche Beweging*, (1913)
- Boyens Piet, *Gust. De Smet, Kroniek –Kunsthistorische analyse*, Mercatorfonds (1989)
- Boyens Piet, *Frits Van den Berghe*, SDZP Pandora (1999)
- Brijs Stefan, *René De Clercq, de Bard van Vlaanderen* in *De Vergeethoek*, Atlas (2003)
- Buning Lammert, *Het Strijdbare Leven van J.D. Domela Nieuwenhuis Nyegaard, Vlaming door keuze*, Alternatyf Buitenpost (1976)
- Coppens dr. E, *Paul Fredericq*, Liberaal Archief, Gent (1990)
- Daane Marco, *De Vrijheid nog veroveren, Richard Minne 1891-1965*, De Arbeiderspers (2001)
- De Backer Hugo, Van Ryckeghem André, *Woorden worden Klanken, Liederen op Gedichten van René De Clercq, 115 componisten*, Stichting René De Clercq (2002)
- De Clerck Karel, *Kroniek van de strijd voor de vernederlandsing van de Gentse Universiteit*, Orion (1980)
- De Clercq René, *Een Wijnavond bij dokter Aldegraaf*, Lannoo (1927)
- De Clercq dr. René, *Harmen Riels*, S.L. Van Looy, Bussum (1913)
- De Clercq René, *Toortsen*, S.L. Van Looy, Bussum (1909)
- De Clercq René, *Roeiwedstrijd te Terdonck*, Jong Vlaanderen, Oudburg , 21 te Gent (1900)
- De Clercq René *De Vlasgaard, landelijk tafereel in verzen*, Alfons Sevens, Oudburg, 21 te Gent (1902)
- Depamelaere Gilbert, *René Declercq, uit liefde alleen* , Davidsfonds (1977)
- Demoor Hubert, *Flitsen uit de geschiedenis van het Koninklijk Atheneum voor jongens te Gent*, Gent (1951)
- De Prest Christine, *René De Clercqs Scheppend werk gerecenseerd, een literair-sociologische benadering*, RUG licentiaatsverhandeling, (1977-'78)
- Deprez Ada prof., *Uitgegeven verzameld journalistiek werk van Karel Van de Woestijne*, RUG (1986)
- Deschaepdrijver Sofie, *De Groote Oorlog*, Atlas (1997)
- Deseyn Guido, *Gids voor Oud Gent*, Standaard Uitgeverij (1984)
- De Witte Pol, *De Geschiedenis van Vooruit en de Gentse socialistische arbeidersbeweging sedert 1870*, uitgave in eigen beheer, Gent (1898)
- De Witte Pol, *Alles is omgekeerd, hoe de werklieden vroeger leefden*, heruitgave van 1924, KRITAK (1986)
- Dolderer Winfried, *René De Clercq en Duitsland*, uitgegeven voordracht 1998, uitgave Stichting René De Clercq (2003)
- Durnez Els en Somers Marc, *Latemse Memoires*, Hadewijch Ego Reeks
- Elias Hendrik, *Geschiedenis van de Vlaamse Gedachte 1870-1914*, De Nederlandsche Boekhandel (1971)
- Everaert Claude e.a., *Atheneum Gent, Liber Magistrorum (1797-1997)*, v.z.w. Vriendenkringen Ottogrecht, Voskenslaan (1997)
- Hulpiau dr. Koen, *René De Clercq, een Monografie*, Gentse Koninklijke Academie voor Taal en Letterkunde (1987)
- Hulpiau dr. Koen, *René De Clercq als flamingant*, *Wetenschappelijke Tijdingen* nrs. 41, 42 en 43 (1982-'83)
- Hoozee Robert e.a., *200 jaar verzamelen, collectieboek MSK Gent*, Ludion (2000)

- Jacob Antoon, *René De Clercq's levensbericht*, Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde Leiden (1937)
- Kenis Paul, *Het Leven van Edward Anseele*, de Vlam, (1948)
- Langui Emile, *Frits Van den Berghe de mens en zijn werk*, Mercatorfonds (1968)
- Laporte Dirk, *Gids voor Architectuur van Gent*, Lannoo (2003)
- Leekens Luc, *Jozef Cantré 1890-1957*, GOV DeHeraut 25ste jaargang (1990)
- Leekens Luc, *Alfons Siffer, 1890-1941*, GOV De Heraut 26ste jaargang (1991)
- Molenaar Leo, *De Rok van het Universum Marcel Minnaert, astrofysicus*, Balans/Van Halewyck (2003)
- Sevens Alfons, *Dichter René De Clercq en zijn Toortsen*, Gent (1911)
- Speliers Hedwig, *Als een oude Germaanse Eik, Stijn Streuvels en Duitsland*, Manteau (1999)
- Steghers Octaaf, *Dichter René De Clercq, in zijn werk en zijn leven geschetst door-*, Jette (1917)
- Stichting René De Clercq, *Jaarlijkse Nieuwsbrieven van de -*, Deerlijk
- Stichting René De Clercq, *Archief René De Clercq (briefwisseling)*, Deerlijk
- Van Acker Daniël, *Het Activistisch Avontuur*, Mens en Cultuur (1991)
- Van Campenhout Frans, *Hector Plancquaert, daensistisch politicus, journalist en letterkundige*, uitgeverij De Nederlanden (1986)
- Vandommele Joost, interview Elza De Clercq (1986)
- Vandommele Joost, interview Marva De Clercq (1988)
- Vandommele Joost, *René De Clercq, medereiziger van de arbeidersbeweging in Huldeboek Werner Vandenabeele*, uitgave stad Lokeren (2002)
- Vanschoenbeek Guy, *Onroerend Rood, het Gentse Oeuvre au Rouge*, AMSAB (1991)
- Vanschoenbeek Guy, *Novecento in Gent, de wortels van de Sociaal-democratie in Vlaanderen*, AMSAB (1995)
- Vanschoenbeek Guy en Van Acker Daniël, *In de voetsporen van René De Clercq te Gent, stadswandeling* (1996)
- Van Seumeren – Haerkens Margriet e.a., *Zij waren in Laren...'*, buitenlandse kunstenaars in Laren en 't Gooi, tentoonstellingscatalogus Singer Museum Laren, 1990
- Venema Adriaan, *De Ballingen, Frits Van den Berghe, Gustave De Smet en Rik Wouters in Nederland 1914-1921*, Baarn (1979)
- Wils Lode, *Flamenpolitik en Activisme*, Leuven (1974)
- Wils Lode, *De Grootnederlandse Beweging 1914-1944, ontstaan, wezen en gevolgen*, Gent (1982)
- Wils Lode, *Frans Van Cauwelaert en de Barst van België 1910-1919*, Hautekiet (2001)
- Diverse auteurs, Lemma's in de *Encyclopedie – en de Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Lannoo Tielt (1973), (1998)
- De Kranten van Gent, uitgeverij Facsimile, Gent (1996)

8. ILLUSTRATIES.

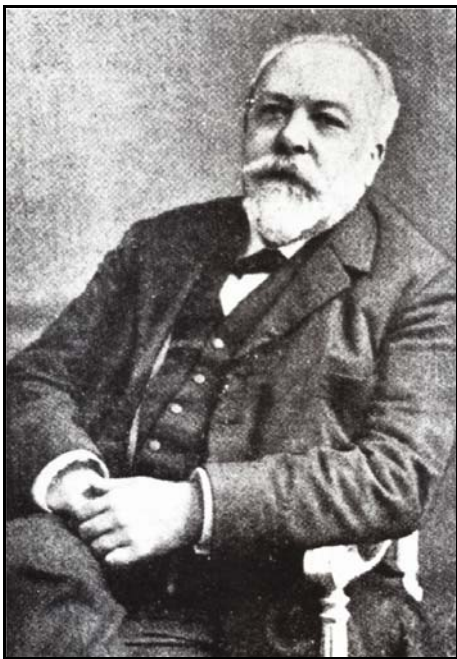
(alle illustraties komen uit werken vermeld in de bibliografie tenzij de herkomst expliciet vermeld is tussen haakjes)

1. Geboortehuis, thans museum, en grafmonument René De Clercq te Deerlijk; huidige toestand (postkaart Netwerk toerisme Leiestreek).

2. René De Clercq als eerstejaarsstudent.

3. Professor Paul Fredericq nam de jonge dichter in 1897 als student onder zijn vleugels. De innige vriendschapsrelatie tussen beiden koelde danig door hun verschillende opstelling betreffende doelstellingen en methodes voor de Vlaamse Beweging.

4. René De Clercq en Alfons Sevens, een strijdbare tweespan voor de Vlaamse Beweging in Gent.

JONG VLAANDEREN

Alleen de Vlaamsche strijdartikelen
mag niets uit Jong Vlaanderen overge-
drukt worden zonder de geschreven
toelating van den Bestuurder.

Katholiek Vlaamschgezind Maandblad.
VLAAMSCH BEWEGING. — LETTERKUNDE. — CRITIEK.
HOOFDSTELLERS:
René De Clercq en Alfons Sevens.
Bureel: OUDBURG, 21, GENT.

Alle boekwerken waarvan een
exemplaar loekomt worden
beoordeeld.

Geene handschriften worden
teruggestuurd.

JONG VLAANDEREN heeft twee uitgaven: { Halfmaandelijksch aan twee fr. 's jaars. — 1re en 3re Zondag der maand.
Maandelijksch aan één fr. 's jaars. — 3re Zondag der maand.

1302. - 11 JULI. - 1902.

11 JULI 1902.

Duizenden vlaggen wapperen vandaag, in de kleinste dorpen, in de grootste steden, van de Noordzee tot aan de Maas, in al de Vlaamsche gewoonten ter eere der helden, die zes honderd jaar geleden goed en bloed offerden voor Vlaanderen onafhankelijkheid. En de Vlamingen voelen hunne borst van fierheid kloppen bij het overdenken, hoe in de weiden van Groeninge twintig duizend huizen voorvaders neerknielden onder den zegen des priesters, en den vaderlandschen grond aan de lippen brachten, die ze met hun bloed gingen vrijkoopen.

Gegroet, o roemrijke helden, gegroet, o dierbare vadergrond!

Al waait er nog altijd een Fransche wind over onze gewesten, toch blijft de kern van ons volk getrouw aan zeden en gebruiken, aan moedertaal en vaderland.

Dichters staat op, de eene na de andere, om die lieder te bezingen. Kunstenaars veltijzen, om hunne ziel in die des volks te storten: Vlaanderen kan nooit verloren gaan.

Viert, Vlamingen, viert! Dat het lied schalle! Dat de oude kreet weergalme: Vlaanderen den Leeuw!

Alfons Sevens.

Mijnheer THEODOOR SEVENS, van Kortrijk, komt door zijne Heiligheid den Paus vereerd te worden met het heil kruis PRO ECCLESIA ET PONTIFICE.

JONG VLAANDEREN biedt aan den gemoedelijken dichter, den knappen geschiedschrijver, den moedigen Vlaamschgezinde zijn rechtzinnigste gelukwensen.

Aan den eerwaarden heer Geurts, professor aan het College te Hasselt, en aan den heer Fris, professor aan het atheneum te Oostende, twee bekroonden der Koninklijke Vlaamsche Academie, biedt Jong Vlaanderen zijn hartelijkste gelukwensen.

Voor de eerste zitting der Koninklijke Vlaamsche Academie kreeg Jong Vlaanderen geene uitnodiging. Is dat de schuld van den secretaris?

Geen beter middel om het eeuwfeest te vieren dan te frachten vandaag de familie van Jong Vlaanderen te vergrooten.

Zoekt in uwe omgeving. Vraagt uwe vrienden een proef abonnement te nemen op het halfmaandelijksch Jong Vlaanderen tot te eindigen 1902 aan één frank.

Werkt voor uw blad Jong Vlaanderen.

Jong Vlaanderen verschijnt uitzonderlijk den 11^{en} der maand in de plaats van den eersten zondag.

Kijken, kijken, kijken!

Als de winden slaan

en in de luchten zwellen,
drijven al de wolken langzaam achteraan;
over hunne spaan

zich al de boeren hellen,
kijken, kijken, kijken, als de winden slaan!

Vliegen spreuwen op en gaan ze, niet te tellen,
zitten in den eenen of den anderen top;
heffend hunnen kop

kijken, kijken, kijken, vliegen spreuwen op!

Komt een rijtuig af en rinkel het zijn bellen
't peurdeken dat dribbelt in een lichten draf;
strakjes even straf

kijken, kijken, kijken, komt een rijtuig af!

Doch wat zou ik voort

en verder al vertellen!
Al die 't willen hooren, hebben 't al gehoord:
want, bij ieder woord,

kijken, kijken, kijken, om mijn lied gestoord.

1901.

RENÉ DE CLERCQ.

Heerlijke Toestand.

Zij zullen hem niet temmen

Zoolang een Vlaming leeft

Zoolang de Leeuw kan klauwen

Zoolang hij tanden heeft.

Zingt, Vlamingen zingt, zoolang gij, Vlamingen leeft! Wel zijn de klauwen van uw Leeuw wat onnosporisch en verstompt, wel zijn z'n tanden af en uitgebokkeld, doch moet ge daarom 't zingen laten, als 't zingen u deugd doet!

En hoe zoudt ge niet lustig zijn? Zijt ge niet rijk en vrij en machtig?

De boerenwerkmans wint zijn pap, zijn stuiter en voertig centen daags: daarvan eten zijn vrouw en zijn kinderen, daarvan gaan ze gekleed, koopen ze kolen en dekking, daarvan halen ze hun vermaak; den Zondag een arme pint bier, een kopje suikeroor zonder suiker, een éénmaal 's jaars een slenteringetje te voet naar de naastgelegen stad. Dat wint de man; de vrouw zorgt voor de menago en het zwijn voor den pacht. 't Gaat goed als er na vaders dood een stuiver overschiet voor pastoor en putmaker; de weduwe met haar kinders kan heuren stand wel ophouden!

De fabriekwerker bestaat stilletjes van zijn werk, en heeft hij er geen, dan moet hij maar honger lijden en oerlijk sterven: daar zal geen haan over kraaien.

De kleine burgers verscheuren heel broederlijk elkander en de kleine boeren houden met hals en rug hun huisje recht, tot dat het zwaar van pachten en lasten op hen instort om voor een onderkruiper nieuw opgebouwd te worden.

Alleen de goldwolven en de bedelaars leven onbezorgd: maar de goldwolven, die nijdig zijn, willen geen luiertikken naast hen: daarom hebben ze 't bedelen verboden en 't stelen niet.

En onze vrijheid!

't Pier is vrij als Jan er niet is, en Jan is vrij als Klaas er niet is, doch Pier en Jan en Klaas zijn er

alle drie, en Pier en Jan zijn gebonden. Klaas heeft nooit aan vrijheid gedacht.

Zoo zijn we allen gekoerd, geketend, gehaakt en ingemuurd. Gebruiken, zeden, gewoonten en tradities ringelen om den nous; godsdienstlarij en politiekarij leiden ons aan den band en de stal met kribbe en haver is nog steeds een paarden-hemel gebroken.

En nochtans elk pocht op zijne zelfstandigheid en wijst op zijn juk als op het zinbeeldig teken zijner onafhankelijkheid, elk zou zich over laten-schap schamen en drijft den spot om het gebonden zijn van z'n medeslaaf: Als woorden daden waren!

O heilige vrijheid wat wordt in uw naam gekropen en geknield, gevoetkust en geplaatbroekt! Wat wordt er in uw naam al boeien gesmeed!

En daar ligt onze macht, een macht om ketenen te slopen, gedwee, gewillig en met dankbaarheid. We likken de hand van die ons slaat, en om zoekte-koek herden in schoppen.

Alle ongeluk over u indien ge lam en stram van stuip-gaan en hurk-zitten uw lichaam in de echte plooi terugduwt en armen en beenen hun zwier geeft!

Rechtzinnigheid is een droeve gevaarlijke plaag die je moet schuiven ergoer dan rooivolk en kink-hoest; luichelen, daarentegen, is een kunst in aanzien waar ge met oefening beurs en buik mee volmest.

Ook raden de filosofen — want filosofen wringen zich overal door: — verlos u zelf en laet de anderen in den put; ze jennen zich daar. Anders breekt ge uw kop op den muur!

Ze vergeten er hij te voegen, dat wijsheid aan gekheid grons, en gekheid aan wijsheid, dat een kruik zoolang te water gaat totdat ze vol wordt, en dat een flauw muurke ook door harde koppen wordt ingeloopt!

Intusschen is 't nog zoo ver niet gekomen. Het muurke staat vast en de laatste koppen hebben met twee builen genoeg. Wij loopen gestadig in de afsluiting rond als een paard in een draai-molen, en als we ons zijlings weg over 't randje getuurd hebben en bang zijn geworden voor de ruimte er om heen, laten we ons weer dubbel-toe ineenzakken en zijn voor een halve eeuw zalig van veroende dronkene droomen.

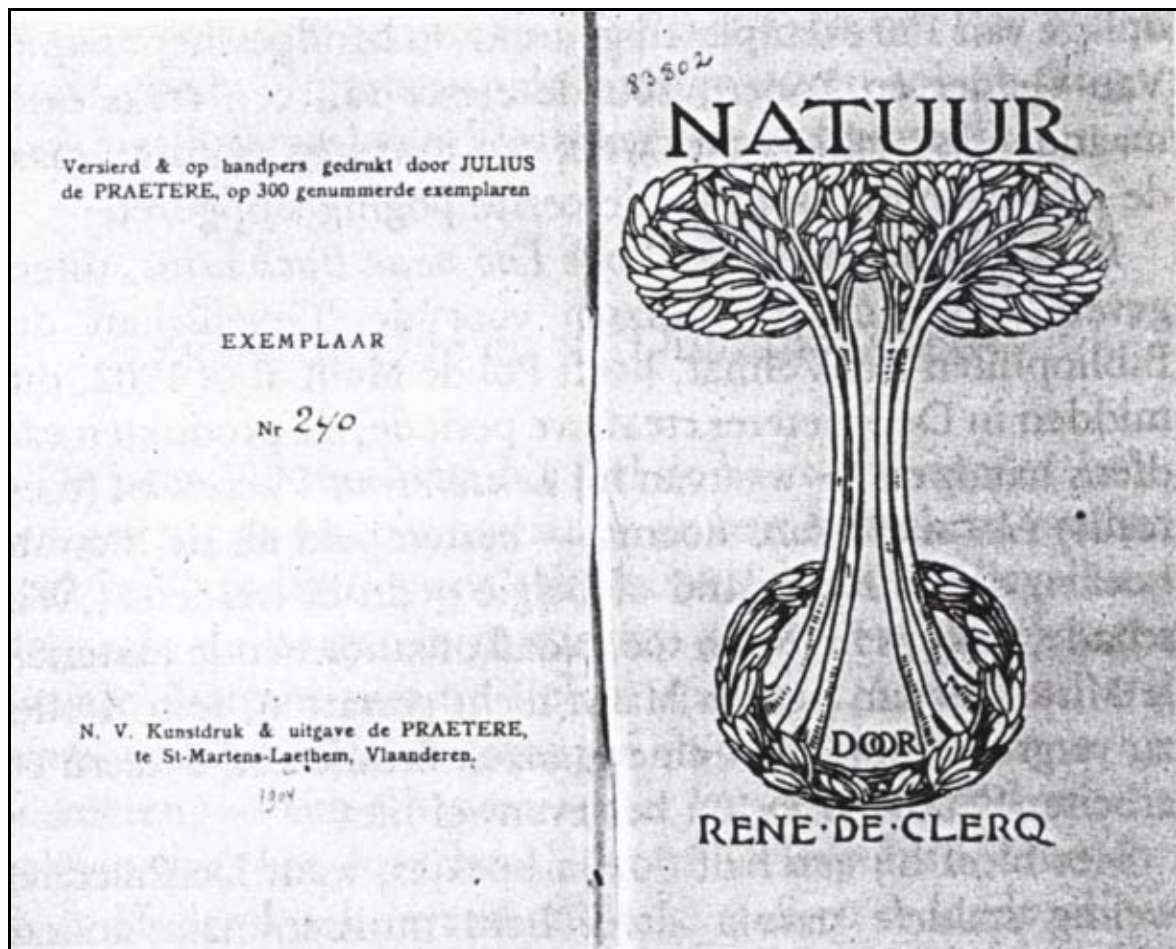
En als we dan zatvakerig neuwen:

De tijd verslindt de steden
Geen tronen blijven staan;
De legerbonden sneven
Een volk zal nooit vergaan

voelen we een diep medelijden voor die verslon-dene steden, die stortende tronen en die snevende legerbonden en achten ons zeer gelukkig, dat we eigenlijk ook tot een volk toebehooren, zoo onver-gankelijk als elk ander, al is het er ook slechts een van sterk bier en flauwen geest, laat licht en vroeg donker.

Laat ons slapen!

RENÉ DE CLERCQ.

6. Julius De Praetere (1879-1947), geboren te Ledeberg, drukte in april 1902 De Clercqs bundel 'Natuur' op 300 exemplaren op zijn handpers te Sint-Martens-Latem met de hulp van de gebroeders Van de Woestijne. Over de verspreiding van het werk ontstond een conflict tussen drukker en dichter.

7. Marie Delmotte, Renés eerste vrouw.

PROVINCIE WESTVLAANDEREN
GEMEENTE INGOYGHEN
 Afgeleverd in uitvoering van art. 16 der Grondwet.

Wij, ondergeteekende, Ambtenaar van den Burgerlijken stand
 van INGOYGHEN

verklaren en bevestigen dat

Amatus Desiderius Declercq profes-
 sor,
 geboren te *Overijpe*, den *14e* November *1877*,
 zoon van *Charles Louis Declercq*,
 en van *Pauline Justine Ghysens*:
 en
Maria Endovica Delmotte, 36.
 geboren te *Ingooyghem*, den *25^e* December *1878*,
 dochter van *Eligius Delmotte*,
 en van *Constantia Bautens*;
 voor Ons, in huwelijk zijn getreden heden *vijsentwintigste*
Augusti *1903*, ten gemeentehuijs te Ingooyghem
 verleend ten titel van enkele inlichting.

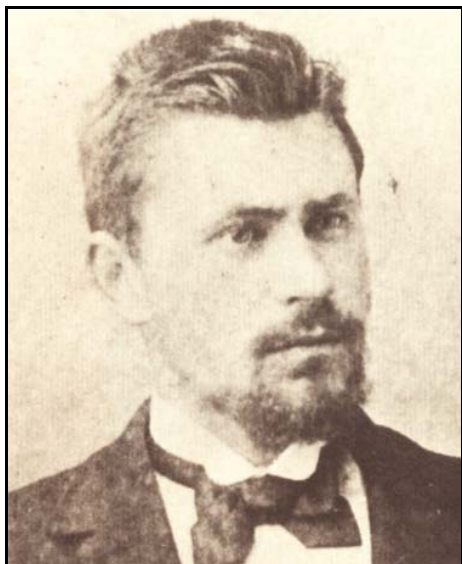
DE AMBTENAAR VOORNOEMD,
Hugo Verriest

Contraxerunt Matrimonium in parochiâ *St. Anthonis de*
Ingooyghem 29 mensis *Aug^{te}* 1903 *Hugo Verriest*

Overleden te Overijpe den 11 oktober 1909.

10. Priester Hugo Verriest was na zijn 'verbanning' door het bisdom naar Ingooygem een goede bekende van Renés schoonvader, Eligius Delmotte. Verriest leerde hem ook zijn familielid Guido Gezelle in persoon kennen en zegende het huwelijk van René en Marie in op 25 augustus 1903.

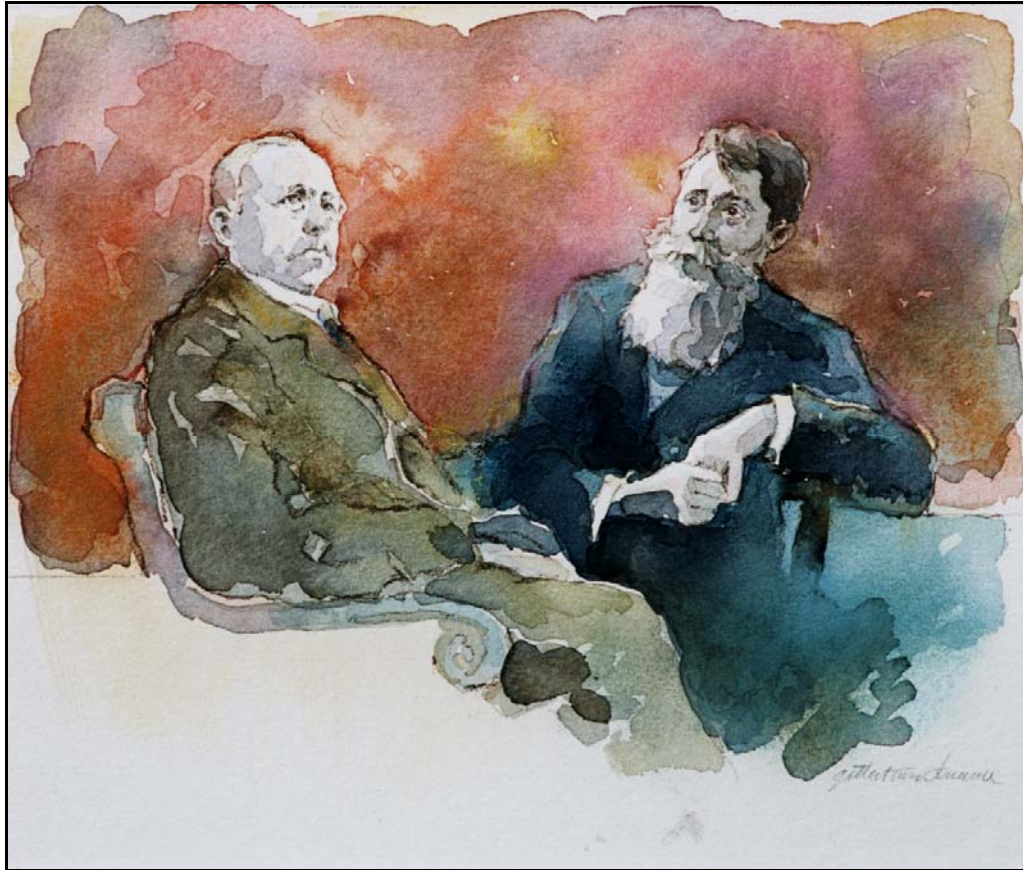
11. René de Clercq omstreeks 1905.

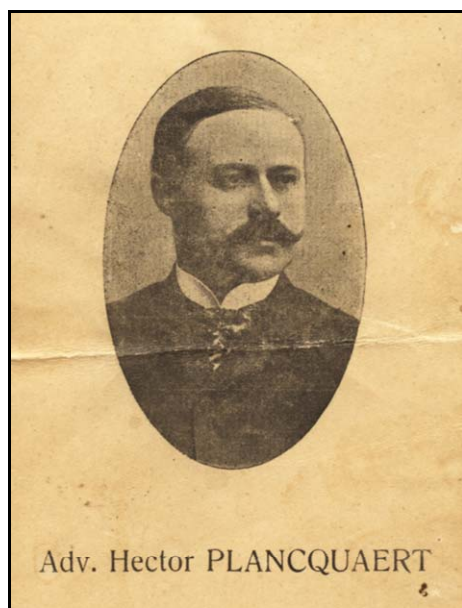
12. Het succestrio van het zangspel 'De Vlasgaard': René De Clercq, de harmoniedirigent en componist van 'Vooruit' Jozef Vandermeulen en Alfons Sevens.

13. René De Clercq in dezelfde periode.

14. Samengestelde afbeelding van De Clercq en Anseele, die tot voor WO I bleef hopen op de dichter voor een propagandarol in zijn beweging (gouache van Gilbert Van Damme uit de reeks 'curriculum vitae' (1991); verzameling auteur).

15. Hector Plancquaert (1863-1953), daensistisch agitator, die het tweespan De Clercq-Sevens in Gent kwam vervoegen vanaf 1910 (propagandafoto uit bezit René De Clercq; verzameling auteur).

16. Atheneumleraar De Clercq omstreeks 1906-1907.

17. De voorgevel van het atheneum aan de Ottogracht in 1910.

18. René De Clercq en de jongens van de 5de moderne omstreeks 1906.

19. De leraarskamer van het atheneum aan de Ottogracht in 1910.

20. Het lerarenkorps van het atheneum aan de Ottogracht in 1910.

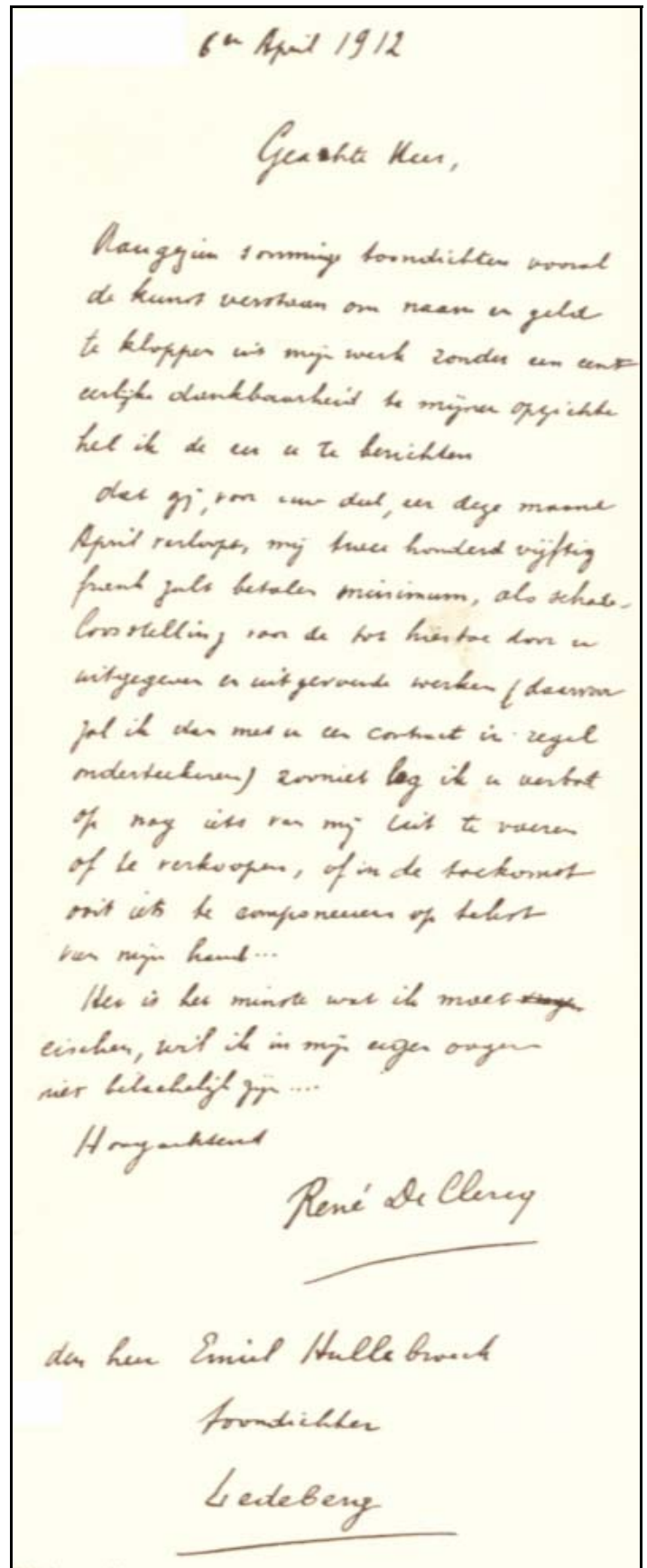
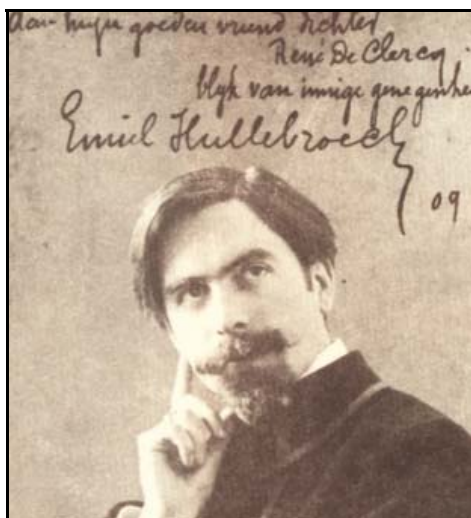

21. De speelplaats van het atheneum aan de Ottogracht in 1910.

22. Het gezin De Clercq met Renés tweede vrouw Alice kort na hun huwelijk in 1910.

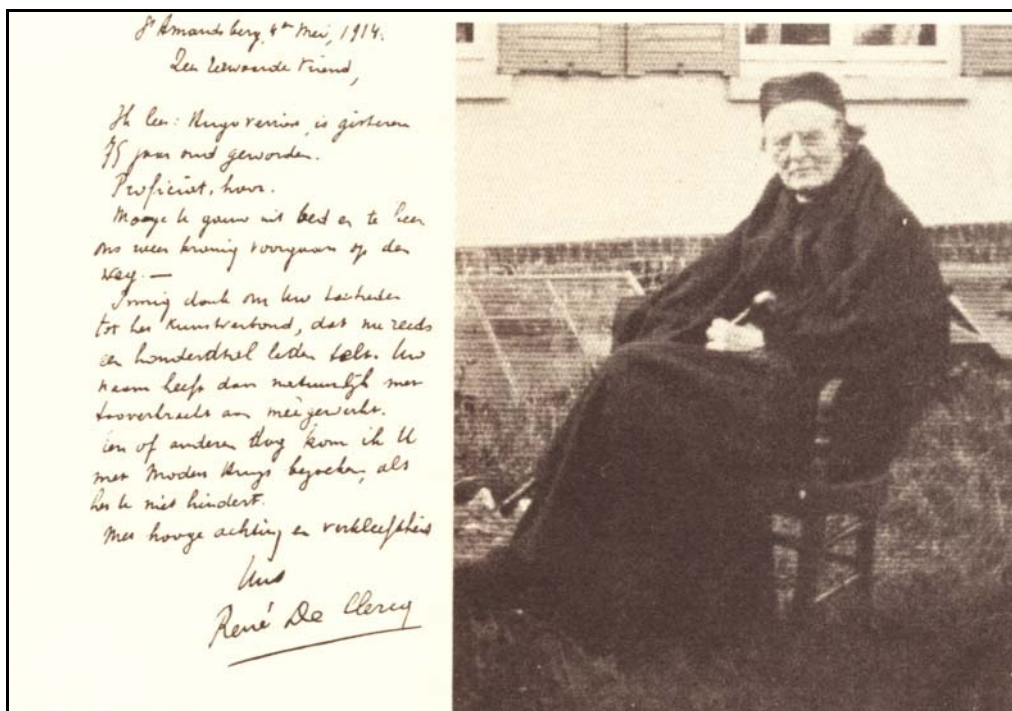
23. Een foto van Emiel Hullebroeck met opdracht aan zijn beste tekstschrijver...: René De Clercq.

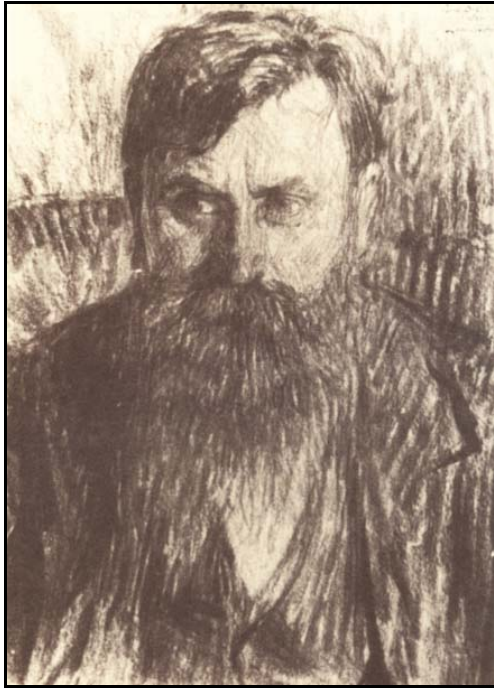
24. De brief uit 1912 van De Clercq aan Emiel Hullebroeck waarmee aan de vriendschap en de succesvolle samenwerking tussen beiden een definitief einde kwam.

25. Met Virginie Loveling in de koets op de dag de officiële huldiging n.a.v. haar 65ste verjaardag op 28 april 1912.

26. Ondanks allerlei Gentse beïnvloeding bleef dorpsgenoot Hugo Verriest (1840-1922) de meeste invloed uitoefenen op De Clercq. Hij feliciteert hem met zijn 75ste verjaardag (Verriest zou overigens pas 74 worden in november 1914) en bedankt hem voor dit mooie portret en zijn steun voor het Kunstverbond der beide Vlaanderen.

27. Portret in houtskool door Léon De Smet (rond 1911).

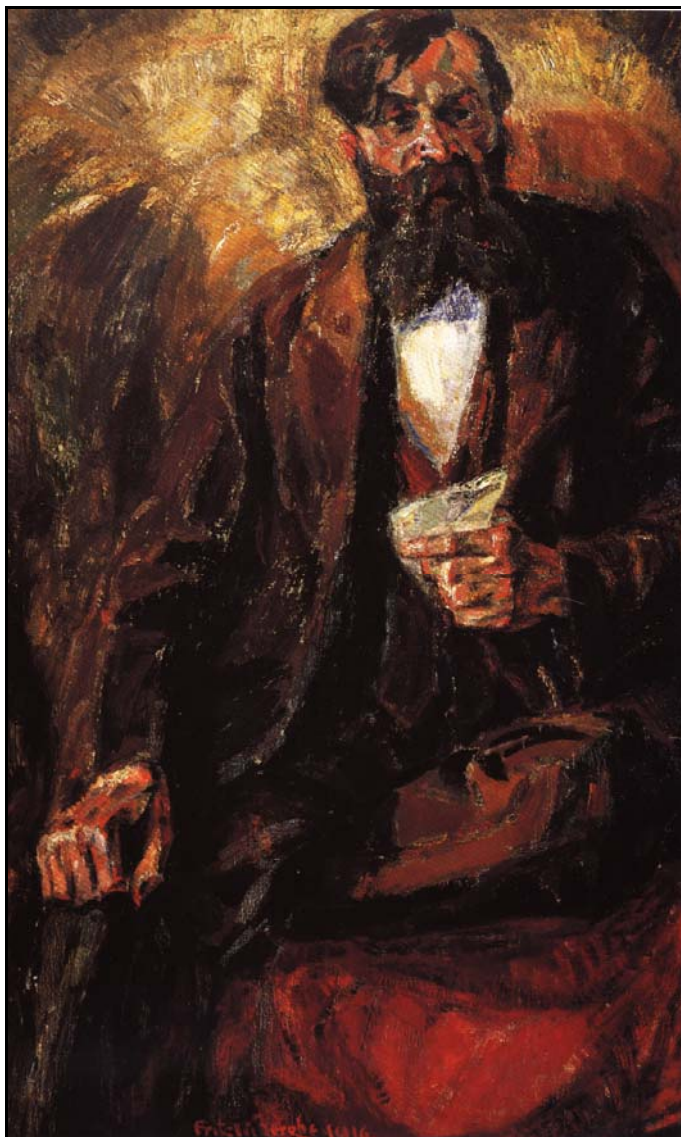
28. Modest Huys illustreerde De Clercq's heimatroman 'Het Rootland' (1912) en portretteerde de dichter tegen een achtergrond van vlaskapellen (verzameling AMVC).

29. Gust. De Smet heeft het luminisme en Sint-Martens-Latem definitief vaarwel gezegd en zoekt naar vernieuwing. Met deze 'Eva', 'de Zondeval' of 'de Appel' uit 1913 waagt hij zich aan een synthetisch-symbolisme. Het thema van de 'femme fatale' n.a.v. de buitenechtelijke verhouding van zijn vriend Frits met Stella Van de Wiele, fascineert zowel Gust., Frits als René De Clercq.

30. Het gezin De Clercq in Bussum (NL.) in de winter 1916.

31. Portret van René de Clercq, als activistisch agitator, door Frits Van den Berghe (1916).

32. In februari 1918 verscheen De Clercqs' Bijbelspel 'Tamar' met vier illustraties door Frits Van den Berghe nl. Tamar, Sjela, Juda en een verleidingsscène met de appel.

Das Nothorn

Von

René De Clercq

Aus dem Flämischen übertragen von
Wolfgang von Unger

Im Insel-Verlag zu Leipzig 1917

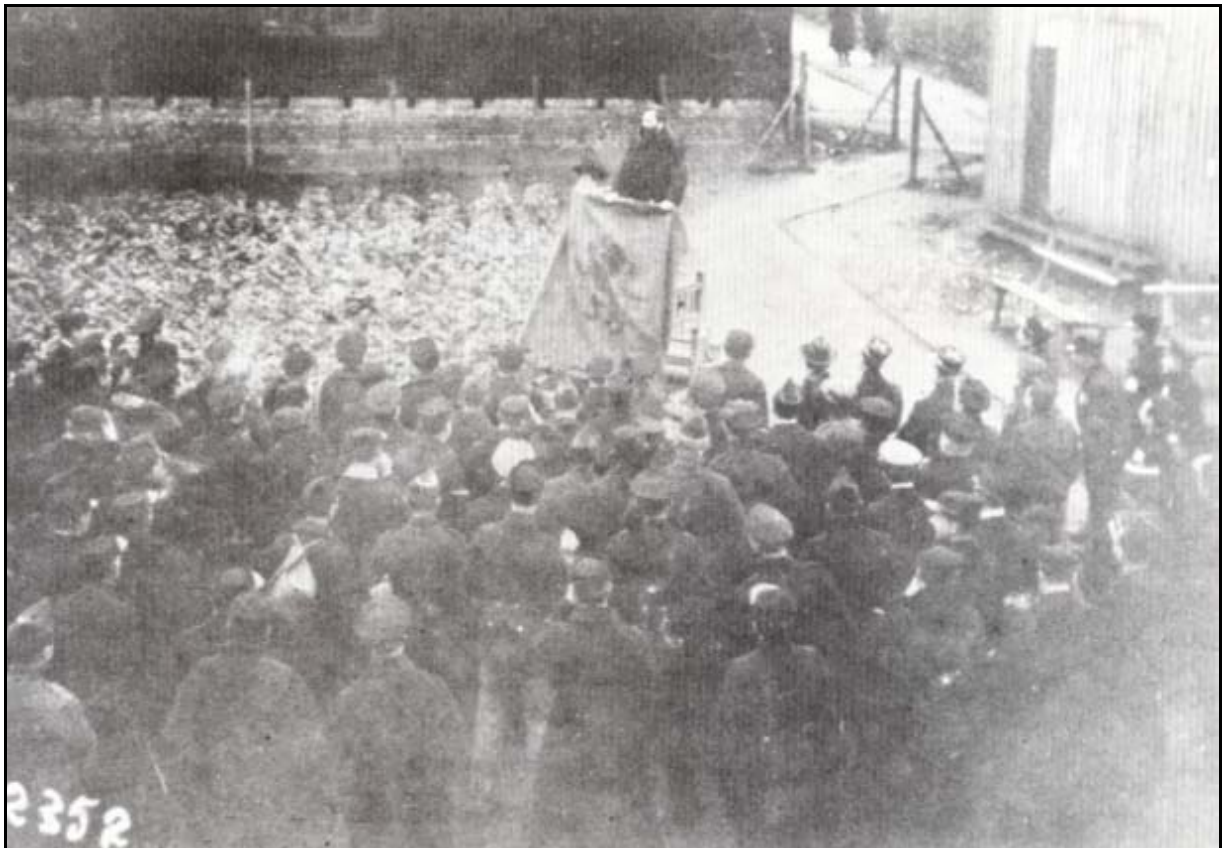
Gebet

Den Haß im Herzen tilge, Gott,
Und laß mich fromm vergessen,
Was mir an Leid ward zugemessen,
An Lästung, Schmach und Spott -

Wo unser aller Schuld
Auf einem Reinen ruht,
Das Volk, von Wahn besessen,
Als Sühne heischt sein Blut.

Tilg aus dem Herzen, Gott,
Den Zorn, die Ungeduld,
Der alles du ermessen,
Doch schweigst in deiner Huld.

33. De aktivistische propagandabundel 'De Noodhoorn' (waarin ook het gedicht 'Gent' opgenomen is) kon ook zijn nut bewijzen in Duitsland zelf en werd in 1917 vertaald door de in Gent ingekwartierde etappeninspecteur, kavaleriegeneraal Wolfgang von Unger (1855-1927), die ook een belangrijke rol speelde in de zgn. Deutsch-Flämische Gesellschaften. De bundel werd uitgegeven bij Inselverlag Leipzig van Anton Kippenberg (1874-1950). Deze gaf sedert 1912 een 'Flämische Reihe' (met o.m. Middelnederlandse teksten en werken van Streuvels) uit en was tijdens WO I hoofdredacteur van de 'Kriegszeitung' in Gent (verzameling Stichting René De Clercq).

34. René De Clercq spreekt Vlaamse krijgsgevangenen toe in het krijgsgevangenenkamp van Göttingen tussen 17 en 22 november 1917. Op 3 november had hij in een stampvolle Gentse KNS gesproken ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van de Gentse universiteit. Over de Göttingenreis is een propagandafilm gemaakt die men zou vertonen op 11 juli 1918 in de 'Nouveau Cirque' en tot heden onvindbaar blijkt.

35. De kampbibliotheek van het krijgsgevangenenkamp van Göttingen (eind 1917-begin 1918) met het portret van de activistische propagandist De Clercq op een ereplaats (foto ADVN).

René de Clercq

HOUTSNEDE DOOR JOZEF CANTRE

39. Voorpagina van catalogus op ware grootte. Deze catalogus van De Clercq's kunsthandel 'De Blauwvoet' geeft een idee hoeveel werken van zijn vrienden René in zijn bezit had. De kunsthandel opende officieel op 20 november 1919. De Clercq, die voordien al vele werken van zijn vrienden had gekocht, bleef dit verder doen tot midden 1921.

40. Pagina 2 van dezelfde catalogus.

CATALOGUS.

BEELDHOUWWERK

PROF. JOZ. CANTRÉ

1.	Vruchtbaarheid (Teakhout)	□
2.	Zittend Meisje (Teakhout)	□
3.	Vrouw met Schaap (Teakhout)	□
4.	Kinderkop (Brons)	□
5.	Lucifersstandaard (Brons)	□
6.	Meisje (Gips)	□
7.	Het doode Kind (Gips)	□
8.	Dansende (Gips)	□
9.	Lijnen (Gips)	□
10.	Manskop (Gips)	□

SCHILDERWERK

PROF. FRITZ VAN DEN BERGHE.

11.	De Zaaier (Schilderij)	□
12.	De Zaaier (Teekening)	□
13.	De Zaaier (Kleurschets)	□
14.	De Schilder (Schilderij)	□
15.	De Schilder (Schets)	□
16.	Portret Gust. de Smet	□
17.	Portret René de Clercq	□
18.	De Tafelberg	□
19.	Het groene Venster	□
20.	Damesportret I	□
21.	Damesportret II	□
22.	Jongen in Sneeuw	□
23.	Bloemenstuk I	□
24.	Bloemenstuk II	□
25.	Kastanjeknoppen	□
26.	Berkentak	□
27.	Prinsenhut	□

MODEST HUYS.

28.	René de Clercq in het Rootland	□
29.	Vlasschelven	□

ISIDORE OPSOMER.

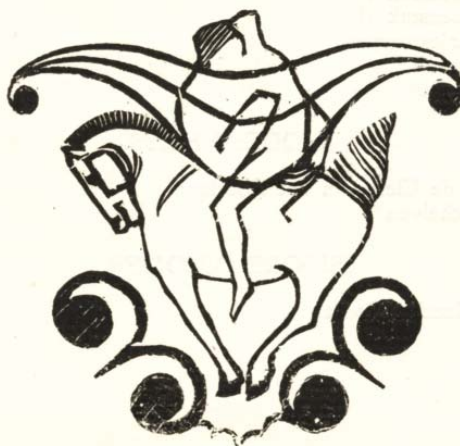
30.	De Gouden Poort	□

GUSTAVE DE SMET.

31.	Meisje voor Bloemen	□
32.	De Visscher	□
33.	Het blauwe Venster	□
34.	Stilleven	□
35.	Hoeve met Rijtuig	□
36.	Wolkenbreuk	□
37.	Hooiberg	□
38.	Bloemen	□
39.	Avond	□
40.	Meisjeskop I	□
41.	Meisjeskop II	□
42.	Zonnig Park	□
43.	Schuiten I	□
44.	Schuiten II	□
45.	Dorpje (Blaricum)	□
46.	Zuiderzee	□
47.	Hoeve	□
48.	Koetje	□
49.	Duiveltje	□
50.	Wagen (teekening)	□
51.	Blaricum (teekening)	□
52.	Kleurteekening	□

V. E. VAN UYTVANCK.

53.	De Appel	□
- GRAPHISCH WERK** van Prof. FRITZ VAN DEN BERGHE,
Prof. JOZEF CANTRE, GUSTAVE DE SMET □

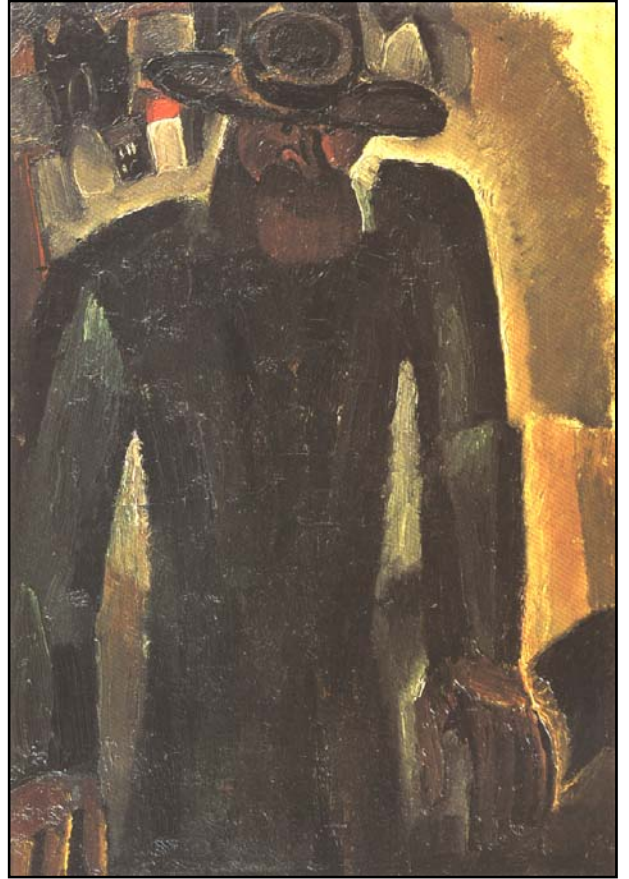

RIA VERVOORT

42. Pagina 4 (slotpagina) van dezelfde catalogus.

43. De zgn. 'Blaricumse blauwvoetgezellen' aan Jozef Cantrés atelier 'De Blauwvoet' in Blaricum: van links naar rechts: Gusta De Smet, Fortuna Brulez (haar portret door Frits uit 1919 behoorde ook toe aan De Clercq), Jozef Cantré, Martha Cantré, Willem Benoy (1882-1939), Frits Van den Berghe en Gust. De Smet. De foto is waarschijnlijk door Lucien Brulez genomen want hij komt uit zijn familie-archief.

44. Portret René De Clercq met zgn. 'aktivistenhoed' door Frits Van den Berghe (1919).

45. 'De Baadster', één van onverkochte de beeldjes van Jozef Cantré uit de periode van kunsthandel 'De Blauwvoet' dat bij De Clercq zelf gebleven is (verzameling auteur).

46. Op het nogal donkere schilderij 'De Ballingen' van Frits Van den Berghe (1919-1920) is René de Clercq de centrale figuur...

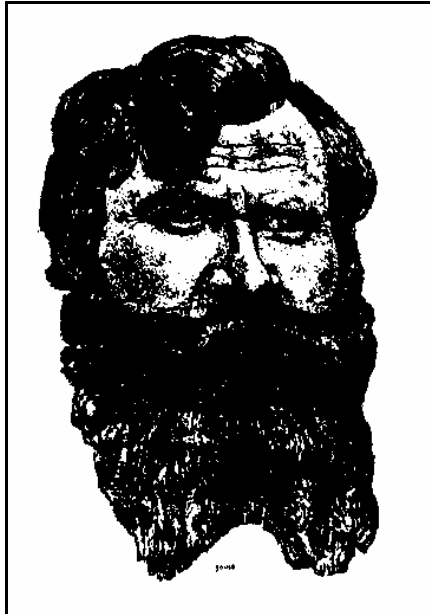
47. De Clercq zag één van Frits' meesterwerken, 'De Zaaier', in oktober 1919 tot standkomen. Naast de klassieke verklaring van de inhoud van het werk als een symbolische overlapping van de bevruchting van de aarde en de geslachtsdaad, is er zeker ook nog een derde mogelijkheid. Voor Van den Berghe, die de Vlaamse strijd 'als een breekijzer' voor de sociale strijd beschouwde, symboliseert de vrouw een soort 'moeder Vlaanderen', waarin het uitgestrooide zaad van het aktivisme en van allerlei linkse en anti-burgerlijke groepjes die er op dat moment ageren, ooit zal kiemen en gedijen...

48. René De Clercq als 'De Pianist' door Frits Van den Berghe (1920).

Tineke van Heule René De Clercq

49. Met de hulp van Gentenaar Lieven Duvosel (1877-1956) leerde De Clercq begin de twintiger jaren de toondichtkunst. Zo componeerde hij muziek voor zijn eigen succesgedicht 'Tineke Van Heule'.

50. Portret René De Clercq kort voor zijn overlijden door Frits Van den Berghe (1932).

51. Gentenaar Jozef Cantrés ontwerp voor De Clercqs' grafmonument (1933).

52. Jozef Cantré (1890-1957) kapt het grafmonument van zijn vriend René in een pakhuisje aan de gedempte bierhaven van Rotterdam. Het beeld werd op 19 september 1936 onthuld op het stemmige kerkhofje van Lage Vuursche (prov. Utrecht) en in 1982 samen met het stoffelijk overschot overgebracht naar De Clercq's geboortedorp Deerlijk.

53. Met De Clercq's gedicht 'De Kamper' als inspiratiebron wordt een blok van 1500 kg groene diabaas uit Spitsbergen door Jozef Cantré omgetoverd tot een prachtig expressionistisch beeld.

54. Allereerste gedrukte versie van het gedicht 'Gent' in 'De Toorts' van juni 1916. Het blad verscheen in Utrecht en propageerde het gematigde aktivisme. In hetzelfde jaar werd het gedicht met andere propagandistische en gelegenheidsgedichten gebundeld in 'De Noodhoorn' (archief Stichting René De Clercq).

55. De Clercq's gedicht 'Gent' leent zich uitstekend voor propagandadoeleinden. Zoals hier in een Volksunie-propagandafolder voor de gemeenteraadsverkiezingen van 1976 (verzameling auteur).

GENT

Gent ! Vol klinkt uw naam,
kort als een daad,
vast als 't cement
van Vlaanderens wezen en zijn faam.

Vechtstad, in heel de wereld staat
voor goed en kwaad,
geen burcht van koppigheid opeen
als in uw oud stout steen.

René De Clercq